

Tibet '97

Expedition Tibet, maj '97

Förspel.

Hur Tibetresan blev en enda stor röra

Allt fungerade perfekt från planeringsstarten i oktober '95 fram till mars '96. Då började problemen.

Det uppstod olika uppgifter om hur man skulle flyga Göteborg-Moskva-Kathmandu-Lhasa. Det befanns säkrast flyga Stockholm-Moskva-Kathmandu ner och Kathmandu-Moskva-Göteborg tillbaka. Men allt strandade på sträckan Kathmandu-Lhasa.

Det befanns nämligen, att flyget skulle komma fram till Kathmandu precis någon timme efter att flyget Kathmandu-Lhasa avgått. Lyckligtvis gick det dock två flyg Kathmandu-Lhasa i veckan, så vi skulle bara behöva vänta tre dagar i Kathmandu. Min första tanke var: "Där gick den resan i putten," men beslöt ändå med de andra deltagarna att inte ge upp i den första uppförsbacken - vi beslöt att ta buss från Kathmandu till Lhasa, en sträcka på 915 kilometer i en uppförsbacke på 3000 meter.

Vår guide i Lhasa var i mars ytterst angelägen om att vi omgående skulle skicka honom kopior av våra pass, så att han kunde utverka våra tillstånd för att genomföra hela reseprogrammet i Tibet. Den slutliga deltagarlistan var då ännu inte färdig, då flera kandidater var osäkra. Först den 13 april var åtminstone 6 deltagare säkra, varför jag beslöt att satsa endast på dem och undvara alla de osäkra. En av dessa var på resa i Bangkok och hade senast hörts av då han på eget bevåg och olagligt kört motorcykel in i Burma. Han ämnade sig även till Indien och Nepal och skulle komma hem vid midsommar, alltså efter ytterligare två månader. Att jag lämnade just honom därhän gjorde emellertid den främsta av de andra rasande, varför det uppstod en onödig och ensidig extra kris även i relationerna.

Passkopiorna avsändes den 19 april, och därefter var det bara att vänta på att vår guide skulle höra av sig. Han hörde inte av sig. Det enda vi hörde från Tibet var nyheter om nya kravaller i Lhasa med ett nittiotal offer och att de kinesiska myndigheterna ånyo vridit åt tumskrubarna och bland annat stängt det viktigaste klostret Ganden. I månader väntade jag varje dag på att vår guide skulle ringa utan att han gjorde det.

Han hörde av sig måndag efter midsommar. Då hade redan två av deltagarna bestämt sig för att hoppa av på grund av pressande arbete och ekonomiska misräkningar - alltså helt acceptabla skäl. Vår guide hade under dessa tre månader själv varit på resa i Kham - utan att meddela det innan.

Att två hoppade av innebar att resan fördyrades med 500 dollar per person för de fem återstående. Då ville ytterligare en hoppa av av ekonomiska skäl. För att åtgärda denna kris beslöt då majoriteten att resan skulle kortas ner med en vecka och att det inte skulle bli några besök i vare sig Tsurpu, Nam Tso, Reting, Terdrom eller ens till den svensk-tibetanska skolan i Katsel, Svensk-Tibetanska Skol- och Kulturföreningens hjärtesak i Tibet. Att resan sålunda beskurits med en vecka och endast fördyrats med 700 kronor per person meddelades mig den 9 juli när jag kom hem efter en veckas resa till Budapest. Då avsåg jag mig allt ansvar då det inte längre handlade om den resa jag hade ställt upp för och arbetat för utan en helt annan resa.

Till detta kom då fallet med de häpnadsväckande dubbelbokningarna. Vi bokade flygbiljetterna till Kathmandu redan i januari genom "Läs och Res" men fick dem aldrig bekräftade. Detta var förbryllande, då en väntelista sju månader före avgång knappast hör till vanligheterna hos Aeroflot. För att få reda på mera om läget gick jag

till Aeroflots kontor och resebyrå i Göteborg "Alt-Rejser" och fick genast fem lediga platser hela vägen fram och tillbaka från Kathmandu. Detta var i april. Då vi emellertid föredrog att ha sex platser kvar hos "Läs och Res" framför bara fem säkra hos "Alt-Rejser" gick jag emellertid tre dagar senare (en måndag) tillbaka till "Alt-Rejser" och avbokade de fem platserna. Av någon anledning glömdes pappret kvar på disken av expediten, hon hade kanske mycket att göra den dagen, och avbokningen blev aldrig utförd.

Därmed hade vi fem säkra flygbiljetter kvar hela sommaren utom de sex på väntelistan hos "Läs och Res", för vilka elva bokningar inte en enda bokningsavgift hade krävts.

Nu gäller det att dra lärdomar av alla turerna. Den tredje Tibetveteranen av oss drog genast från början Karma i tvivelsmål som guide då vi hade kunnat få en betydligt billigare genom "Läs och Res". Vi andra två beslöt ändå att satsa på den betydligt dyrare Karma för hans sakkunnighets skull och för att vi kände honom sedan tidigare. Hans ansvarslösa frånvaro från Lhasa under tre kritiska månader av total kontaktlöshet tyder på att den tredje av oss kan ha haft rätt. Just Karmas tre månader långa frånvaro och kontaktlöshet mars-juni måste betecknas som reseplaneringens utan jämförelse största kris.

Denna kommuniké, i original med fem namn nämnda, skickade jag bland annat till Johannes B. Westerberg i norra Indien för analys och rådgivning. Han kom snabbt med ett svar:

"Dina Kailasmisslyckanden blir intressantare för varje år. Även om du knappast kommer närmare berget utan snarare finner fler hinder i vägen för det för varje år så samlar du ändå på erfarenheter av berget. Kort sagt, även om inte du når det så verkar det mer och mer nå dig.

Din rapport om hur den fantastiska resan havererade är aktningsvärd, och jag har en del synpunkter. Det är iögonfallande hur många hinder som tornade upp sig : först problemet med den viktiga flyglänken Kathmandu-Lhasa, sedan guidens försvinnande från scenen i tre månader, sedan de båda avhoppet och till slut de återstående ändring av resplanen i din uppenbara frånvaro. Inget av alla dessa hinder kan jag däremot bedöma som avgörande. Här är mina synpunkter.

Det första bryderiet uppstod tydligen när valet mellan att vänta tre dagar i Kathmandu på nästa flyg och att ta bussen uppstod. När jag fick veta detta slog genast alarmklockan hos mig och sade : här är något som inte stämmer. Först då vågade jag komma med mina första invändningar mot din resa - aldrig tidigare. Jag lovade ju till och med att möta er i Kathmandu.

Vad var det då som inte stämde ? Här skärptes mina sinnen, och jag började bli mycket känslig för varje detalj i er berömliga resas fortsatta utveckling och inveckling.

Att ni valde bussen behöver inte ha varit fel. Kathmandu är ett för turister livsfarligt stankande knarktrask som det inte är hälsosamt att stanna mer än högst en hel dag i.

Att er guide försvann behöver inte ha påverkat projektet. Han fann det kanske klokt att lämna Lhasa medan oroligheterna blossade upp där i maj och väntade kanske med att komma tillbaka tills allt var säkert lugnt. Jag kan inte se att han begick något misstag.

Här kommer en mycket intressant psykologisk detalj in i din haveriskildring, som varje erfaren reseplanerare måste snubbla på : en av deltagarna blev rasande på dig för att du utslöt en annan. Här har vi den utlösande granaten. Ingenting kan ge en sämre prognos för en resa än bråk mellan deltagarna. Om ett sådant uppstår redan före resan är resan inte att tänka på. Sannolikt gav detta de två avhopparna, båda erfarna Asienresenärer enligt dig, deras andliga motivering för att hoppa av.

För att komma till rätta med resans haveri måste man fördjupa sig i och gå till botten med detta besynnerliga kiv, som du skriver att var "onödigt och ensidigt". Tydligen var du inte alls arg på honom hur arg han än var på dig, och du tycks till och med ha återtagit uteslutningen, fastän den uteslutne begett sig "på motorcykel in i Burma", men låt oss inte fördjupa oss i denne kandidats privata äventyr. Intressantare är hans beskyddares raseri över dig.

Jag förstår att hans syfte med att resa till Kailas var att fira sin 50-årsdag. Nu reser man inte till Kailas för att fira sin 50-årsdag, lika litet som man reser till Grönland på sin bröllopsresa, eller till Sahara på sin smekmånad. Här föreligger uppenbart ett felaktigt syfte. Jag finner detta vara den avgörande faktorn i hela projektet som inte stämmer. Vad som sedan följer bekräftar min slutledning.

Efter de två avhoppnen höjer er guide priset troligen emedan han anar att allt inte är som det ska: som tibetan känner han de falska vibrationerna. Detta utlöser den märkligaste åtgärden av alla: medan du är borta passar de återstående fyra på att skära ner resplanen med en hel vecka inkluderande det oundgängliga besöket i svenska skolan i Katsel. Tre av dessa fyra har aldrig varit i Tibet tidigare och kan följaktligen inte ana vad denna nedskärning innebär. Men den fjärde, 50-åringen, vet precis vad det betyder. Vad som är otroligt är att han tror att han kan göra det och att du skall acceptera det. Ännu otroligare är det att han skulle ha gjort det avsiktligt bara för att spräcka hela resan.

Kort sagt, den 50-åringen måste finna sig ett högre syfte med att ta sig till Kailas. Annars kommer han aldrig till Kailas.

Allt som händer er under er projekterings utveckling och gradvisa haveri är utomordentligt intressant. Intressantast är kanske denna röda tråd : när ni ställs inför valet att ta flyget tre dagar senare i Kathmandu eller att satsa på en tre dagars bussresa med oöverskådliga strapatser väljer ni det senare, det svårare. När du kommer med det mycket kloka förslaget den 27.6 att uppskjuta resan till nästa år väljer ni ändå att med decimerad styrka satsa på i år. Och när du är i Budapest och de andra amputerar ena benet på resan tror de ändå de kan genomföra den med bara ett ben. Denna seghet och envishet är otrolig och skriker i himmelens sky om att projektet hade alla förutsättningar att lyckas.

Så min slutledning är följande: ge för all del inte upp. Kailas väntar på er. Ni måste bara bli tillräckligt värdiga först. Och här är en annan morot, som dock är helt konfidentiell och som du inte får inkludera i en publikation om du låter trycka mitt brev:

Ett annat råd: vilken guide ni än har, så se till att han inte får någon förvirrad uppfattning om vem som är kaptenen ombord, så att han tror att det är två och inte förstår vem som är den riktiga. Det är en fördel om bara en kapten håller i alla avgörande kommunikationslinjer, då guiden är hans enda styrman. Sven Hedin hade inte kunnat genomföra en enda av sina Tibetresor om han inte ensam varit expeditionsledare för dem alla.

Sedan bör du även se över dina egna kvalifikationer. Du har gjort så många lyckade och omfattande resor ensam att jag tror, att du på en sådan här resa kan vänta dig mera av dina medresenärer än vad de kan ha att ge, så att du alltför lätt blir besviken. Därför reser jag alltid helst ensam själv med, om det behövs, bara de allra nödvändigaste medresenärerna."

I ett brev till 50-åringen inkluderande detta brevutdrag bifogade jag följande :

"Själv är jag inte helt benägen att hålla med Johannes i hans teori. Snarare är jag av den uppfattningen att det var ett antal faktorer som på ett kuriöst sätt samverkade till en uppskjutning av projektet, och jag vidhåller att den viktigaste faktorn var Karmas tre månader långa tystnad."

Till Johannes skrev jag sålunda :

"Tack för din mycket intressanta analys av hur vår resa gick i kvav. Jag sitter just nu ute på vårt familjegods i Östra Nyland ute i skärgården och njuter av den äntligen kommande sommaren (5.8!) efter en lång våt och kall grön vinter av Östersjötyfoner och skräckslaget innesittarliv inför vådrets onda makter. Men jag har fått mycket gjort. Vi öppnar vårt förlag inför Göteborgs Bokmässan i oktober med inte mindre än nio debutanter, om bara alla nio manuskripten hinner bli klara och tryckta. Ett av dem är i så fall första delen av Tibetromanen, som blir utgiven i Ditt namn.

Din analys av vårt resehaveri har jag skickat vidare och runt till vissa berörda parter som kanske värdefulla och tänkvärda synpunkter inför nya försök i framtiden. Till "50-åringen" har jag skrivit att jag inte helt delar din mening utan att jag vidhåller att den avgörande orsaken till att vår resa gick i stöpet var vår guides försvinnande under tre månader till efter midsommar. Din analys är mest intressant därför att du helt bortser från alla materiella orsaker till att allt gick på tok och i stället enbart påvisar andliga orsaker som de enda väsentliga och avgörande. Detta är enligt min mening ett helt och hållet hinduiskt-buddhistiskt sätt att tänka.

Till "50-åringens" försvar kan jag säga det, att han är en boren atlet och pålitlig i alla väder. När man sätter i gång honom kör han på som ett lokomotiv utan att något kan stoppa honom. Som reskamrat är han outhärlig för sin optimism och för sin varma tro på människan. Han drev på detta företag som en maratonlöpare desto hårdare därför att han kanske tyckte att jag höll på att tappa sugen, vilket jag inte gjorde, utan jag tog bara mera hänsyn till för handen liggande omständigheter än vad han gjorde, då han inte såg dem eller fattade dem. Man kan diskutera om det var klokt att låta honom driva företaget så långt ensam eller om det hade varit bättre att stoppa honom redan före juli med bestämdhet, och man kan diskutera om det var rätt eller fel att ta med eller utesluta en ung 26-årig man som dumdristigt riskerade sina utsikter med att självsvåldigt bege sig in i Burma på motorcykel, som aldrig har fullbordat sina längre resor. (Hans Sydamerikatripp avbröts av sjukdom och stöld på halva vägen i Guatemala, och även hans sista resa förkortades med en månad då han blev sjuk i Dharamsala och varken kom till Nepal eller Darjeeling som han planerat.) 50-åringen förblir välkommen om han vill ställa upp för Tibet igen, medan det bör diskuteras om det är klokt att ta med en 26-åring som kan ställa hela resan på kant.

Vad vi lärt oss av detta fiaskos erfarenheter är framför allt det, att en sådan resa inte kan företagas om deltagare måste vara tillbaka från resan på en bestämd tid. Man måste ha helst gränslösa marginaler för oförutsedda dröjsmål på vägen. Det får inte finnas någon stressfaktor med på en sådan här resa. Det var också därför jag ville utesluta 26-åringen : han skulle börja på en speciell kurs genast i början av september. Samma stressfaktor fick de två avhopparna att definitivt hoppa av. Sådana stressfaktorer måste uteslutas, om man ska vara säker på att komma fram till Kailas.

Du har inte skrivit något om vi borde anlita en annan guide. Det lutar åt att vi gör det då det fanns billigare alternativ och då ekonomin tyvärr är en viktig faktor i sammanhanget, då resan måste bli dyr vad den än kostar. Om vi kan få ner det till 22 000 lutar det nog åt att det är värt att offra både lyxhotell och västerländsk spis och guiders expertiskunskap om tibetansk mytologi för att i stället genomföra resan på en mera primitiv basis helt utan lyx.

Nu är det långt till nästa år, och planeringen lär därför bli lugn under hösten. Kanske det är bättre väderleksmässigt att riva av företaget i maj, men det passar nog deltagarna tidsmässigt bättre i augusti. Denna fråga förblir dock, liksom alla andra frågor om projektet, tills vidare helt öppen."

Vi har aldrig tidigare offentliggjort något brev till Johannes utan bara brev *ifrån* honom. Då han aldrig sparar våra brev utan alltid förstör dem genast kanske det är dags att börja bevara dem. Däremot sparar han alltid alla de "Fritänkare" han får, åtminstone tills han lärt sig dem utantill. Ingen har bättre koll än han på vad som stod i Fritänkaren i vilket nummer. Han har fotografiskt minne, vilket är skälet till att han aldrig sparar brev eller ens Fritänkaren utom i minnet.

Fredag den 16 augusti hade vi en liten konferens med "Läs och Res" i Stockholm om Tibetplaner 1997. De beklagade mycket att de inte haft Kailas med på sitt program detta år, och de ville gärna ha det med för nästa år, i synnerhet om det redan fanns en färdig grupp i Göteborg som ville resa. Därmed kommer vår Kailasplanering för nästa år att ske i samarbete med "Läs och Res" och med deras guide i Tibet, en Khampa precis som Karma men billigare.

Vår planerade resrutt via Katsel och Nam Tso den nordliga vägen till Kailas och den sydliga tillbaka via Mount Everest med gränsövergång till Nepal båda gångerna vid Zhangmu blir då den som gäller. Följande har hänt i Tibet i sommar : kineserna krävde plötsligt i juni att alla researrangörer i Tibet måste höja sina priser med 25%, och alla arrangörer som inte gjorde detta tvingades upphöra med sin verksamhet. Mot bakgrunden av detta framstår vår Karmas höjande av sitt pris med bara 15% som en gratifikation åt oss.

"Läs och Res" kommer att annonsera resan för ett deltagarantal mellan 7 och 15 personer. Därmed är vem som helst välkommen oavsett erfarenheter, syften och tidspress. Karmas ord om att det praktiskt idealiska deltagarantalet vore 7 står fast, men faktum är att det blir billigare om man är fler. För att fylla varje bil bör det dock helst vara jämnt 7, 11 eller 15. Enligt Jörgen kan man dock klämma in 5 personer i en enda bil, om det inte skulle bli fler. Då gäller det, menade Christian Jutvik, att bilen tar samma väg fram som tillbaka, så att den som får sitta i bakluckan får se utsikten även åt andra hållet.

Kort om den planerade Tibetresan i augusti 1997

Frågan har väckts varför Reting, Tsurpu, Tertrum och Nam Tso strukits ur programmet. Svaret är, att om dessa programpunkter medtagits hade resan blivit 38 dagar lång. Tyvärr fann "Läs och Res" det inte vara realistiskt att räkna med att en så lång och vidlyftig resa kunde få tillräckligt antal deltagare. 32 dagar är fortfarande inom ramen för vad som är realistiskt, och vi får i alla fall en liten tur norrut till Katsel, Ganden och Yerpa. Dessutom är chanserna stora att vi i början av augusti får vara med om en tibetansk operafestival i Lhasa, vilket vore en höjdpunkt bara det.

Dessutom slipper vi eventuella riskmoment med Aeroflot, då vi flyger med Thai i stället.

Resan till Kailas

Det är nu bestämt att den går av stapeln den 3.5.1997 med återkomst till Sverige den 6.6 samma år. Anledningen till att den förlades till maj är den, att det är den säkraste och bästa säsongen, ty då beger sig de flesta pilgrimerna dit. Augusti kunde vara en riskabel månad då det är så snart efter monsunen, ty när "Läs och Res" senast begav sig till Kailas i *september* 1994 var ännu då vissa vägar ofarbara på grund av översvämningar efter monsunen. En känd resa till Kailas ett år i augusti strandade på halva vägen på grund av dessa monsunöversvämningar. Så det var nog tur att vi inte försökte bege oss dit i augusti i år. Det hade kunnat bli ett förödande fiasko.

Dessa risker lär inte föreligga i maj, som är den enda riktiga pilgrimssäsongen. Det gäller bara att få ihop minst sju deltagare till dess, vilket inte torde bli svårt, då det ännu är fem månader kvar. Tre, eventuellt fyra deltagare, är redan säkra.

Expedition Kailas

Än så länge har sju frivilliga anmält sig, det är därmed tämligen säkert att resan kan genomföras, det finns till och med risk för att den kan bli fullbokad då det är bara fyra platser kvar, men vår vägvisare har sagt, att det kan gärna bli upp till 15 deltagare. Han lovar nästan tusen pilgrimer vid Kailas vid samma tidpunkt som vi är där. I varje fall lär vi inte bli ensamma, vilket hade kunnat bli fallet i augusti eller september.

Enligt populärmytologin så skall en rundvandring kring berget Kailas befria en från all synd och skuld i både det förflutna och i framtiden. Om man prostrerar sig hela vägen runt befrias man från all synd i alla förgångna och framtida inkarnationer. Sådana före-ställningar bör givetvis tas med en nypa salt. Det återstår att se vad praktisk konsekvens för ens nuvarande liv detta strapatsrika företag kan innebära förutom den rena tillfreds-ställelsen över sportprestationen som sådan med dess oförlitliga naturupplevelser.

Däremot är det ganska klart att det rena vattnet i Manasarovar, världens högst belägna sjö, kan ha undergörande verkan. Bara för sensationen att få ta ett kalldopp i denna exklusiva sjö är det värt att resa hit över halva världen upp till dess högsta och mest svårtillgängliga och förbjudande ödemarker. *Gompa*, den tibetanska beteckningen för kloster, betyder *ensamhetsställe*.

Expedition Tibet, maj '97

Inledning.

"Läs och Res" organiserade sin första resa till Kailas i västra Tibet i september '94. Dess ledare skulle ha varit Lennart Norrström, (ledaren för min första Tibetresa med Skolföreningen '93), och jag var anmäld och skulle ha följt med men tvingades i sista stund hoppa av på grund av olyckliga omständigheter. I stället för Lennart blev sinologen Jörgen Fredriksson ledare, en mycket kvalificerad sådan, men resan gjordes med kinesisk guide, vilket var tämligen misslyckat i Tibet. Svåra översvämningskriser saboterade även resan, man blev ett dygn stående vid en omöjlig flodövergång, men alla deltagarna kom i alla fall runt det heliga berget Kailas.

Följande år organiserades det hela bättre, men till resan anmälde sig bara två deltagare, jag och en annan, varför den måste inställas. Detta var märkvärdigt, då den var så mycket bättre planerad och organiserad än 94 års resa.

Följande år hade "Läs och Res" lagt ner alla planer på Kailas, och i stället försökte jag och Tony Hansson, min medresenär från '93, organisera en egen resa med vår tibetanska guide från det året, Karma. Planeringen gick förträffligt, och vi kom upp till antalet sju deltagare, när vår guide plötsligt försvann för tre månader (april-juni) sam-tidigt som svåra oroligheter förekom i Lhasa. Två av deltagarna hoppade då av, resan fördröjades, resplanen skars ner utan att jag vidtalades, jag hoppade av i protest, och hela resan kom av sig och blev inställd.

Genast efter detta kontaktade jag Jörgen Fredriksson på "Läs och Res" och föreslog honom nya Kailas-planer för '97. Christian Jutvik var genast med på noterna, och resan började planeras - *med tibetansk guide*. Planeringen fortgick hela

hösten '96, och jag och Jörgen konfererade ofta om resans utformning. På mitt förslag förlades resan till maj '97 mitt i pilgrimssäsongen, och jag accepterade hans förslag att avstå från den nordöstra rutten till Tsurpu, Nam Tso, Reting och Drigung Ti för att i stället satsa på den nordvästra rutten till Kailas, en spännande omväg bakom Trans-Himalaya på över 650 kilometer extra via Oma och Ali. Planeringen fortskred friktionsfritt hela hösten, och innan katalogen kom ut hade redan Sven och Eva anmält sig. Jag, Lars och Manfred anmälde oss sedan direkt när vi fick katalogen innan året var slut.

Tyvärn upphörde därmed Jörgens arbete för "Läs och Res" då han flyttade till Japan. I stället blev Mikael Nylander ansvarig för resan, vilket ansvar han skötte med nog-grannhet och intresse.

Detta var den långa förhistorien. Därför kunde resan bara bli en succé. Åtminstone var grunden god för att den skulle bli det.

Så här såg deltagarlistan ut:

1. Sven Johnsson och Eva Nordenskjöld, Stockholm (Söder) och Ven, Afghanistan-kommittén, erfarenheter från Afghanistan och Ladakh.
2. C. Lanciai, Göteborg-Finland-Italien, andra gången i Tibet.
3. Lars Olof Lidmo, Trollhättan-Västerås, fjärde gången i Tibet.
4. Manfred Marchner, Stockholm-Västerås, expeditionsledaren, erfarenheter från Nepal.
5. Charles Sandström, Stockholm (Söder) och Skottland, buddhist, erfarenheter från Sikkim och Nepal.
6. Trygve och Frida Serck-Hanssen, Bergen (Norge), erfarenheter från Hunza, Bhutan och Kilimanjaro.
7. Holger Nilsson, Trollhättan och FN, andra gången i Tibet.
8. Madeleine Axell, Stockholm, Tibet-kommittén, erfarenheter från Dharamsala och Kenya.

Denna samling på tio personer skulle genast visa sig vara ypperlig i sin beskaffenhet för ändamålet. Alla var vi erfarna och ändå entusiastiska, alla besatt det rätta goda humöret, - kort sagt, för Kailas hade gruppens sammansättning knappast kunnat bli bättre.

Direkt efter ett värdigt Valborgsfirande i Lund med överhängande naturliga resultat av diverse snapsar och punschar gällde det att ta sig till Tibet. Det var givetvis förenat med vissa problem. Det var inte bara att ta tåget, utan för att ta sig till Lhasa måste man först ta sig till Kathmandu för att där skaffa sig tibetanskt visum. Flyget till Kathmandu gick från Köpenhamn via Bangkok. Från Lund hade det visserligen varit lätt att ta sig över till Köpenhamn, men flygbiljetten till Lhasa via Kathmandu och Bangkok från Köpenhamn gällde bara från Göteborg. Innan man kunde resa till Lhasa från Köpenhamn måste man alltså först ta sig från Lund till Göteborg.

Detta var även lämpligt att göra då man borde ha något bagage med sig och helst även packa det.

För att göra en lång historia kort: jag blev hemkörd till Göteborg från Lund torsdag kväll, kunde sålunda packa den natten och sedan bege mig till flygbussen klockan halv sex fredag morgon.

På Landvetter möttes jag av Lars Olof, som även varit med mig i Tibet '93. Sedan dess hade han återbesökt landet '96 och kunde berätta om en del nedslående förändringar. Han hade deltagit i en resa till orakelsjön Lhamo Lhatso, men endast fem av de fjorton deltagarna hade kommit fram till sjön då överraskande klimatförhållanden med snöstormar hade avskräckt de flesta från att genomföra resans viktigaste etapp.

Till Landvetter kom också Holger Nilsson, en mycket sportig äldre gentleman, hurtig till tusen, med mångårig erfarenhet av Indien, Nepal och Tibet och med både livsavgörande bekantskaper med Sai Baba och Babaji i bagaget. Både han och Lars Olof kom direkt från Trollhättan.

De övriga mötte vi i Köpenhamn. Det var ett norskt äldre par från Bergen medan resten, fem personer, alla tycktes komma direkt från Söder i Stockholm. Tre av oss var damer, tre av oss hade varit i Tibet tidigare, tre av oss var ungdomar, tre av oss var omkring 60 år, men alla var vi erfarna resenärer. Sällskapetets sammansättning verkade vara den bästa tänkbara. Vi hade varit åtta anmälda, ingen hade hoppat av, men i stället hade det tillkommit två. Prognosen för resan kunde knappast bli bättre.

Vi flög från Köpenhamn klockan 3 på eftermiddagen och kom fram till Bangkok klockan 6 på morgonen efter en mycket kort natt, men det var angenämt att flyga med Thai. De vackra upppasserskorna bjöd frikostigt på vin, Campari, whisky och cognac under hela resan utom mat med bakelser och kaffe, och stämningen var nästan som ombord på gamla trevliga Aeroflot. Många danskar utnyttjar möjligheten att kunna flyga direkt från Köpenhamn till Bangkok och tar ut semesterns utsvävningar i förskott ombord på planet, vilket ytterligare förhöjer stämningen ombord.

Efter Bangkok började emellertid stämningen bli något mera trött. Vi satt fem timmar i Bangkok och väntade på planet till Kathmandu, och där i Bangkok var temperaturen uppåt 38 grader. Visserligen fortsatte Thais frikostiga utskänkning av vin, cognac, whisky och annat ombord på planet till Kathmandu, men man somnade med vinglasen i handen så att det stälpte och rann ut över byxorna och skjortan, och till och med servitörerna hällde bredvid och spillde ut.

Likväl kom man fram till Kathmandu exakt 24 timmar efter att man lyft från Göteborg. Vi togs utomordentligt väl om hand av vår nepalesiske guide Shekar Singh Gondal, som behängde oss med kransar och gav oss det tredje ögat i pannan och förde oss i säkerhet till Bhaktapur. Denna förtrollande gamla stad är helt oförstörd av turismen och fullständigt intakt i sin närmast antika prägel av uråldrig historisk kulturstad. Alla turister måste betala 300 rupier i inträdesavgift till staden, som var väl värd det, och vårt hotell var ett förtjusande litet dockskåp i fyra våningar med trappor branta som stegar och restaurang på taket. Där kunde man äntligen slappna av, tvätta sig fri från allt svett och smutsslugg, äta gott och sova i en riktig säng. Vi satt alla uppe på taket under kometens långsamt resignerande sken och åt bättre än någonsin i Sverige medan vi njöt av det faktum, att i denna milda sommartemperatur med bara armar inför planeternas sken med den godaste tänkbara mat i ett fantastiskt litet drömhotell, ingenting för tillfället kunde bli bättre. Att vi skulle klara av både Kailas och Mount Everest utan några större svårigheter var därmed liksom en självklarhet från början. (3.5.1997)

del 2 : Kathmandu

Vår första dag i Kathmandu blev en enastående arbetsdag av otroliga kraftprestationer. Vi steg upp halv 4 i gryningen för att i skumpa-dumpa-buss längs lösa stigar färdas upp till soluppgången vid Nagarkot. Solen gick upp på en molnfri himmel medan den sakta omstrålade Langtang-massivet, Ganesh-massivet, Manaslu och Himel Chuli, Dorje Langpo och även massivet kring Mount Everest. Därifrån for vi upp på ett annat berg på 2100 meter för att därifrån bege oss till det stora Vishnutemplet utanför Kathmandu, det mesta till fots. Som avslutning på dagen bjöd oss vår guide Shekar hem oss till sig på middag med hembränt vin av ansenlig styrka. Vi fick träffa hans vackra hustru och späda son i deras lilla hem strax väster om Kathmandu bortom fotbolls-arenan. Vi fortsatte sedan dagens diskussioner och

program för morgondagen på taket av vårt utsökta hotell, där debatten pågick efter en 15-timmars arbetsdag i ytterligare tre timmar under periodvis animerade och dramatiserade diskussioner om huruvida det var lämpligast att hellre satsa på 915-kilometers backen 3000 meter uppför till Lhasa än att sätta sig i en tarvlig flygmaskin.

På måndagen träffade jag Johannes i Kathmandu. Jag sökte upp honom i hans Guest House i Thamel, han var inte inne, i stället satt det ett ansevärt antal människor av varierande raser och klasser och väntade på honom, jag lämnade honom ett meddelande om var jag skulle sitta och vänta på honom, och efter en halv timme dök han upp på mitt lilla kafé Right Choice.

Vi hade inte setts på exakt ett och ett halvt år. Det var därför svårt att finna var vi skulle börja. Men så småningom började han utfrågningen. Han ville veta allt om vår grupp, så att han småningom kunde bilda sig en uppfattning om vår expedition. Sedan inledde han sin långa och utförliga rådgivning.

Vad han fick höra om oss behagade honom mycket. "Äntligen har du oddsan på din sida och bättre förutsättningar den här gången för att lyckas än förra gången du var i Tibet. Tag noga vara på den totala frånvaron av stressfaktorer. Jag föreslår att du denna gång helt ägnar dig åt gruppen, då det inte finns någonting som kan distrahera dig från den. Se till att den klarar sig lika bra som du själv. Och jag tror det är viktigt att ni alla kommer runt Kailas. Om ni gör det borde er resa bli fullständigt lyckosam."

Han ville också höra allt om de individuella medlemmarna. Den äldsta var ju 65 och den yngsta, en dam, bara 26, men till allas vår fördel var det faktum att vi alla, från den äldsta till den yngsta, var grundligt erfarna resenärer.

"Emellertid måste ni akta er i Tibet. De yrande stoftstormarna kan bli outhärdliga. Ni kommer alla att behöva ansiktsmasker, särskilt i Lhasa och Shigatse. Vad ni än gör, så tag inga risker. Det är det första och sista och viktigaste budordet för alla Tibetresenärer."

Efter en gemytlig kopp kaffe på Café Right Choice gick vi tillsammans upp till Swayambunath. Solen var besvärlig, gatorna var uppgrävda, men luften över Kathmandu var hög och klar. Han berättade då en sällsam teori för mig.

"I förhistorisk tid tror man att Kathmandudalen var en enda stor sjö. Denna kulle med dess heliga status sedan urminnes tider skulle då ha varit en ö. Det finns förhistoriska legender och poem som berättar om en svunnen sagotid med underbara palats, som sedan tillsammans med sjön skulle ha försvunnit genom jordbävningar. Dessa uråldriga legender skulle passa som hand i handske med de gamla legenderna om Atlantis och syndafloden. Men i alla dessa gamla legender finns det alltid något som verifierar dem i allt utom vetenskapligt. Beträffande Kathmandudalen är det faktum som talar för att det faktiskt varit en sjö dess nästan absoluta platthet överallt. Det finns bergskullar men inte en enda jordkulle. De geologiska förutsättningarna och omgivningarna här är ungefär de samma som vid Tenochtitlan i Mexico, som ju också var en enda stor sjö med några öar, där nu Mexico City breder ut sig i en förödande stenöken av bara platthet.

Tyvärr saknar man i Nepal medel till att utföra arkeologiska utgrävningar. Troligen skulle man lätt kunna ta reda på Kathmandudalens geologiska historia genom enkla borrhningar, och eventuella ruiner på en svunnen sjöbotten skulle också ganska lätt kunna lokaliseras. Alla dessa internationellt intressanta forskningsarbeten kommer väl att genomföras med tiden, bara inte staden hinner växa sig för stor och massiv."

Vi gick sedan till Yak Restaurant och intog en enkel lunch med *lassi* och *momos*. Han väntade sig mycket av min resa, och efter några sista goda råd från hans sida skildes vi halv två. Vi såg båda fram mot återseendet om jämnt en månad, när det skulle vara ännu hetare i Kathmandu - nu var det bara 32 grader.

Under tiden följde Manfred, vår demokratiskt utvalde gruppleddare, med vår guide Shekar till den kinesiska ambassaden för att fixa våra visum till Tibet. Allting hängde på det. Några av oss fick byta yrken, ingenjören Holger fick bli serviceman, och en administratör i utländska ärenden fick bli lärare. Det spelade ingen roll vilka okontroversiella yrken vi hade bara kineserna blev glada. Därmed ordnades ärendet smärtfritt.

De andra åkte och besökte den tibetanska kolonin söder om staden med en fullständigt halsbrytande hemresa till Bhaktapur till resultat som varade i en och en halv timme i en fullständigt proppmättad buss, där alla fick intaga tämligen halsbrytande och kroppsbrytande ställningar. Holger köpte böcker för 2500 rupier på Mandala Book Point som expediten förband sig till att skicka hem till honom - han har redan ett bibliotek på cirka 50,000 volymer. Denne fantastiske man har arbetat i alla möjliga internationella sammanhang som truckförare i Sinai bland annat och mest som militär tekniker.

På tisdag följde så det stora lyftet över Himalaya till Lhasa. Himlen var molnfri, och sikten var nästan fullständigt klar. Vädret var idealiskt för en kringsegling i luften av hela Mount Everest-massivet. Redan Ganesh och Langtang och Manaslu syntes väl från flygfältet, men när vi väl lyfte upp i jämnhöjd med den bländande Himalayavärlden blev de spetsiga vintertopparna nästan påtagligt nära. Jag hade turen att få en fönsterplats på rätt sida, så det blev ett oupphörligt fotograferande hela flygturen med sammanlagt fyra andra kameror utom min egen - ens privilegierade plats innebar ju ett visst ansvar och tillgodoseende av deras behov som inte kunde åtnjuta samma förmåner.

Först dolde sig Mount Everest under vingen innan hela massivet småningom trädde fram, där Everest påtagligt var den dominerande toppen ehuru den höjde sig bakom de tre andra drabanterna Makalu, Lhotse och Cho Oyu. Planet svepte på respektabelt avstånd från topparna mot öster innan det lovade upp mot norr för att passera mellan dem och Kanjenjunga-massivet. Av Kanjenjunga såg jag ingenting, och inte heller av Jamdrok Tso som vi passerade väster om, medan vi däremot snart kunde se Shigatse långt där nere med Tashilumpo och fortets mörka ruinhög för att därifrån följa Brahmaputra mot öster. Till slut kom även Lhasa med Potala inom synhåll strax innan planet gick ner för landning på det nya flygfältet i Gonggar. Turbulenserna var förfärliga hela vägen fastän det var klart väder. Planet var ett tvåmotorigt Boeing 737 med plats för cirka 200 passagerare.

Kineserna erbjöd oss inga problem vid immigrationen eller tullen, och vi kunde omedelbart ta plats i bussen som vår guide Tenzing mötte oss med. Han är en liten enkel man som hela tiden är fullständigt rakt på sak och tycker om att man pratar med honom och skämtar med honom.

Vårt hotell i Lhasa var Banak Shol strax norr om Barkhor i den tibetanska stadsdelen vid en av de största gatorna, som österut för direkt till Potala. Hotellet var anspråkslöst och charmfullt med en mycket välförsedd restaurang - kvällen firades med en synnerlig festmåltid.

De flesta av oss hann även med att gå ned till Barkhor och Jokhang och till att gå hela varvet runt. Några av oss gjorde det en gång till efter middagen.

Återseendet med Tibet efter fyra år var en överväldigande upplevelse. Redan när jag såg de första enkla tibetanska lerhusen på vägen in mot Lhasa med sina bönevimplar som enda utsmyckning började jag gråta av rörelse. En oändlig hemkänsla överföll en bakifrån med en förödande kraft som man aldrig hade kunnat föreställa sig. Visserligen hade jag sett fram emot att få komma tillbaka till Tibet ända sedan min förra och första resa, men aldrig hade jag anat att återseendet skulle bli så starkt känsloladdat som det blev. Samtidigt var det som om de fyra år som passerat emellan aldrig hade varit. Det var bara att fortsätta direkt från det ögonblick då man förra gången motvilligt skiljts från detta världens säkert mest säregna land.

Del 3 : Lhasa (inledning)

Kineserna i Lhasa var vidrigare än någonsin, men ändå var det påtagligt att det tibetanska livet utvecklats sedan sist. Folklivet runt Barkhor var mera intensivt och blomstrande än någonsin, och affärsverksamheten var större än för fyra år sedan. För första gången såg jag frukt i fruktstånd i Lhasa med till och med bananer. Den enda påtagliga försämringen var på kinesiskt håll genom de "blåa husen" - nya hus med blåa glasfönster, bakom vilkas färgade glas dolde sig militärernas prostituerade flickor. Militärerna får inte ta med sig sina familjer till Tibet, då dessa står under uppsikt för att militärerna skall sköta sig, varför militärerna i stället tillgodoses med etablerad prostitution i Lhasa, världens heligaste stad. Allan hade berättat för mig om detta i Göteborg, så jag var varnad, men ändå var det värre än vad jag hade trott.

Andra försämringar är den tilltagande skvalmusiken och det ökade antalet tiggare. 1993 råkade jag inte ut för en enda tiggare i Lhasa. Nu finns de överallt, och smutsiga småbarn i trasiga kläder hugger tag om dina ben och vägrar släppa dem förrän man gett dem en sedel. Ibland kan man få gå (med svårighet) några hundra meter med ett trasigt barn fastklamrat vid vardera benet utan att de släpper taget och utan att man kan ge dem något.

I Barkhor ser man även små kinesiska militäruniformer för småbarn, som sålunda de förtryckta tibetanerna uppmuntras till att köpa åt sina små barn och klä upp dem i.

En annan förändring, och den kanske värsta av alla: Dalai Lama är försvunnen. Man ser ingenstans mer någon bild av honom. 1993 förekom han öppet överallt, men nu är alla porträtt av honom noggrant avlägsnade till och med inne i Potala. Panchen Lama finns kvar här och där, vilket är aktningsvärt, men det är som om Dalai Lama aldrig hade existerat. Ändå finns det ingen personlighet som är kärare för tibetanerna. Alla bär honom i sitt inre, och om han inte längre syns och visas offentligt kan man vara säker på att de flesta tibetanerna har bilder av honom undangömda på säkra ställen.

Vi besökte Potala på onsdagen, men vår guide bad oss uttryckligen att inte ställa några politiska frågor där inne. Potala kontrolleras av lojalister, kinestrogna tibetaner, och där finns många falska munkar och spioner. Det mesta av värde i Potala har förts till kinesiska muséer, och kvar finns egentligen bara kulisser och marionetter utom sådant som inte är av något direkt materiellt värde.

Vi besökte även Sera, men här var det ledigare och öppnare. Emellertid måste vi även här betala inträde liksom i Potala. Potala krävde 45 yuan i inträde och 10 yuan extra om man ville gå upp på takterrassen. Till Sera var inträdet 30 yuan. Alla dessa inträden krävdes ofta av uniformerad kinesisk polis. 1993 förekom ingenting sådant.

En av oss upplevde något mycket obehagligt på kvällen. Det var vid Barkhor som två kineser sågs misshandla en tibetansk khampa. De sparkade honom i magen och utsatte honom för metodisk oupphörlig misshandel utan att någon vågade göra någonting, utan alla bara såg på, liksom den kinesiska polisen, som ju förekommer överallt där i Barkhor. De vanliga människorna visste att de var bevakade av dessa kinesiska poliser, och de visste, att om de ingrep till försvar för tibetanen mot kineserna så kunde det betyda internering på livstid. Tibetanen misshandlades allt utom ihjäl, ingen visste varför, alla bara såg på, ty de kinesiska poliserna såg på och lät det ske. En sådan hållning ingår väl i kinesernas ständigt fortsatta etniska rensning av det tibetanska folket från Tibet. Ett par som vi träffade berättade, att det försvinner 2 à 3 tibetaner om dagen i Lhasa på detta eller liknande sätt.

Vittnet till denna händelse blev även trakasserad när han fotograferade några tibetanska hus som kineserna höll på med att riva - de hade rivits under de senaste

veckorna och skulle kanske ersättas med blåfönstrade kinesiska horhus som på andra sidan gatan.

Emellertid lyckas inte kineserna utrota tibetanerna. De har ansträngt sig under 47 år, men i Lhasa verkar alla barn vara tibetanska medan man inte ser ett enda kinesiskt barn. De tibetanska barnen är dessutom glada och lyckliga hur fattiga och trasiga de än är. Men de flesta kineser i Tibet är soldater som inte har tillgång till sina familjer, och de kinesiska hororna ger dem bara Aids. Andra kineser i Tibet är mest bara förvisade slavarbetare, som bara får ha ett arbetsliv. Kort sagt, tummen ner för Kina - och det genom kinesernas egen förskyllan. Det blir ingen mänsklig ordning i Kina så länge Marx, Lenin, Stalin och Mao förblir dess falska ideal och så länge dessas självdestruktiva politik vidmakthålls.

På restaurang Tashi träffade jag en trevlig amerikan som frågade mig om Lhasa hade förändrats till det bättre eller till det sämre sedan jag var här senast för fyra år sedan. Svaret var enkelt. Det hade förändrats både till det sämre och till det bättre. Försämringarna var helt och hållet kinesiska medan förbättringarna var helt och hållet tibetanska. Det fanns ingen tibetansk försämring och ingen kinesisk förbättring.

Ett typiskt exempel på de kinesiska försämringarna är hur kineserna har lyckats förstöra hela flodstranden och öarna i floden. Detta är ett omfattande kinesiskt drömprojekt. På dessa sandbankar i floden ämnar de uppföra det kinesiska Lhasa, ett kinesiskt drömparadis med höghus där alla hus är likadana. De har redan byggt broarna över till ön, och hela stranden är som sagt totalförstörd i ett krampaktigt försök att göra den till en kajpromenad. Som strandpromenad hade den kanske blivit vacker om inte ön skulle bli bebyggd med höghus och om inte kvarteren närmast floden var kinesiska avspärrningsområden med taggtråd och murar krönta med fastcementerat glassplitter.

Förr var flodstranden helt naturlig, och tibetanerna brukade tvätta sina kläder där, särskilt munkarna, som sedan lade upp dem att torka längs hela den naturliga strandpromenaden. Bara detta var en sevärdhet. När Lasse, som förr var en god kommunist och trogen maoist, såg vad kineserna hade gjort med stranden förra året tog han definitivt parti mot Kina. Ett sådant nidingsdåd kunde han aldrig förlåta kineserna.

Dagens utflykt gick till Drepung, som bestogs i alla dess våningar och etager, tempel och samlingssalar, mastodontkök och kapell i tillbörlig ordning, medan vädret ständigt blev bättre. Vi hade inte sett mycket av solen i Tibet än så länge, men nu kom den fram, bländande och het, brännande och tryckande, så att det sedan var som en befrielse att få dyka in i Jokhangkatedralens dunkla mörklagda mysterier med alla dess fantastiska kryptiska kapell. Jokhang förblir Tibets hjärta och äldsta helgedom, och där är alla Tibets mysterier koncentrerade i ett underbart ogenomträngligt mörker av labyrintisk mystik in absurdum.

Samtidigt som solen kom fram i Lhasa och värmdes upp hela staden hörde vi nyheter från Sverige om katastrofala regn och översvämningar i Värmland och dagstemperaturer på högst 8 grader. Kanske vi då hade det bättre i Tibet i detta paradiset för etniska studier, Lhasa, denna häxkittel av tibetanska nationalisterna, kinesiska utsugare, muslimer och uigurer, och ett förlovat paradiset för unga och gamla turister från Israel, Sverige, Frankrike, Amerika, Portugal, Tyskland, Holland, Norge, England och Nya Zeeland och vilka länder som helst. För en internationell humanist är Lhasa det förlovade paradiset. Där finns alla de extremaste ytterligheterna, som bara fortsätter att polariseras hela tiden. Det kan inte finnas något intressantare forum för mänskliga studier i människans mest tillspetsade och innersta väsen. Allt finns i Lhasa - buddhismens och förtryckets huvudstad, internationalismens, fattigdomens, nödens och eländets smutsiga blindtarm och ändstation - och världens charmigaste håla.

del 4

På fredagen åkte vi ut till Katsel för att mönstra skolan. Vi bemöttes med tveksamhet, då lärarna trodde att vi var kontrollanter. De frågade oss vad vi ville, men när det gick upp för dem att vi var från Sverige och att flera av oss var med i Skolföreningen lossnade alla band. Vi fick se alla klassrum och alla barnen. Skolan har 184 elever av vilka 81 är flickor och av vilka 73 är boende på skolan. Denna är byggd för sex klasser, men då beläggningen är full bara med fyra klasser anser man inte att man även kan satsa på två klasser till. Många tibetaner vill ha sina barn i denna skola, den har klart ett gott renommé, och den sköts exemplariskt. Där finns inte en enda kinesisk lärare, ehuru Mao hänger i varje klassrum tillsammans med den blodröda partifanan. Barnen måste lära sig kinesiska, men det viktigaste är att de lär sig skriva sitt modersmål tibetanska, och de får även undervisning i matematik, musik, dans och (från och med tredje klass) i engelska. Kanske någon av dem även en dag vill lära sig svenska.

Rektorn bjöd på kaffe med hela lärarkåren, och vi kunde tacksamt dela ut presenter: specialpresenter till vissa föreningsmedlemmars fadderbarn, två fotbollar, en frisbee, kulpennor och annat sådant. Vår visit blev mera angenäm ju längre den varade.

Tyvärr måste vi dock till slut återvända till Lhasa. Vägen var den sämsta tänkbara, på flera ställen hade den rasat, och på ännu fler ställen var den under kronisk reparation med truckar och traktorer som bökade i leran och blockerade all trafik. Tyvärr kunde vi inte besöka Ganden, då detta skulle vara förenat med vissa komplikationer. En amerikan jag talat med i Lhasa hade besökt Ganden utan svårighet på egen hand, men tydligen var det svårt för grupper att få tillstånd.

Vi hade alla sorters väder på vägen: regn, hagelskurar, sandstorm, ömsom solsken och ömsom tjocka. Men vi kunde se de yttersta konturerna av Ganden uppe på krönet av bergen samt de små högt uppsatta klosterbyggnaderna i Yerpa på andra sidan floden. När skulle man få besöka dessa vackra och omistliga platser igen?

Det frågades av vilken art de kinesiska försämringarna och de tibetanska förbättringarna är. Det är nästan som en regel utan undantag i Tibet att allt kinesiskt är negativt, och om något kinesiskt tilltar blir det mera negativt. Det kinesiska förtrycket har ökat. Det märks på den kategoriska utplåningen av allt som har med Dalai Lama att göra. "The Sino-Swedish Friendship School" i Katsel behövde inte tidigare ha Mao och hans bloddränkta snorfana i varenda klassrum.

Den tibetanska förbättringen är att tibetanerna trots ökat förtryck håller stilen och till och med är ännu vänligare och hjärtligare än för fyra år sedan. Något har hänt med den tibetanska medvetenheten, den har lyft sig och kanske inspirerats av det ökade förtrycket - den är andligare än någonsin. Enbart tack vare tibetanerna är Lhasa troligen världens mest andliga, mest inspirerade och mest inspirerande stad - trots det utsägliga eländet och fattigdomen.

Just därför är det så förfärligt att åse allt vad kineserna gör för att förstöra detta. De pumpar in pengar i Lhasa för att skapa en artificiell ekonomisk expansion som är helt oförenlig med Lhasas väsen. Den förstörda stranden har tidigare nämnts. Det vackra naturliga flodlandskapet med dess öar av sandbankar är förstört, och genom att avleda floden och bygga väldiga kajkomplex runt öarna för att på dessa bygga höghus blir vattnet i kanalen mellan dessa och staden en stagnerande kloak, där allt skräp samlas. Byggnationen av öarna i Lhasafloden är bara ett av kinesregeringens vansinnesprojekt, som verkar genomföras med ett slags överlagt skenande storhetsvansinne.

Deprimerad av kinesernas tilltagande förstörelse av Lhasa blev jag magsjuk och kunde därför inte delta i de andras besök i Norbulinka, som var oförändrat: Dalai Lamas sommarpalats förblev den primära turistattraktionen och vårdas ömt, medan allting annat där får förfalla, i synnerhet djuren i deras alltför trånga burar. I stället besökte jag de gamla templen i den norra delen av de tibetanska kvarteren. Ramoche var stängt för ombyggnad, men några mindre tempel i närheten kom jag in i. Ett av dem hade den första bild på Dalai lama jag fick se denna gång i Lhasa. Det lär finnas en till i det lilla templet bakom Barkhor, medan Nechung, orakeltemplet vid Drepung, hade fyra att uppvisa, när Lars-Olof som den ende av oss reste dit för ett besök.

Vi besökte även Mentsikhang under dagen, det tibetanska sjukhuset för tibetansk astrologisk medicin, som verkar mycket väletablerat. Vi visades runt och fick ta del av de viktiga 80 thankas som är den tibetanska medicinens urkund (från 800-talet, utarbetad av en läkare som levde 706-831!) Visningen avslutades med en videofilm över den tibetanska medicinens landvinningar och internationella vikt, där den amerikanska speakern naturligtvis även framhöll förtjänsten av Kinas fredliga befrielse av Tibet. Man kunde spy för mindre, och ingen av oss hade efteråt någon kommentar till besöket i det väletablerade och välrenommerade sjukhuset.

Fotnot. Enligt senare information borde vi ha haft ett brev med oss från Skolföreningen i Stockholm till skolan i Katsel. Emedan vi inte hade detta, "Läs och Res" hade inte känt till denna förenklande procedur, togs vi först emot med försiktig tveksamhet, som dock förbyttes till desto mer översvallande entusiasm när rektorn och lärarna fick klart för sig vilka vi var. Många utländska grupper har kommit och besökt den svenska skolan i Katsel, så att lärarkåren där ibland nästan generats av all denna internationella uppmärksamhet.

Enligt Lars-Olof, som besökte skolan senast i oktober '96, har införandet av Mao med andra urmodiga partikoryféers stenansikten i vartenda klassrum jämte den illröda snorfanan skett först efter hans besök i höstas som ett led i den nya sinofieringsvägen av Tibet, som är den värsta sedan kulturrevolutionens dagar. Kloster rensas på munkar, till och med nunneklostret i Terdrom rensades nyligen på ett stort antal nunnor, och det allra senaste är att Kina har förklarat buddhismen vara otibetansk. Sanningen är väl snarare att det är kommunismen som är i högsta grad okinesisk.

del 5 : *Till Gyangtse och Shigatse.*

Söndag den 11 maj började äventyret. I tre jeepar lämnade vi Lhasa för att bege oss upp mot Khamba La och Karo La. Vi hade en underbart otrolig tur med vädret. Det blåste kraftigt, och himlen var alldeles klar, så man såg alla de snöklädda bergen omkring den turkosfärgade sjön Jamdrok Tso, som lyste i de mest otroligt klarturkosblå färger: hela sjön gnistrade som en ädelsten. Emellertid störde kineserna även denna glädje: kraftverket som stjal vatten från den heliga sjön (som saknar naturligt utlopp) är fullt utbyggt och i full gång, och det syns tydligt att stora delar av sjön blivit torrlagda. För att åtgärda detta problem planerar kineserna pumpa upp sötvatten från floden. Om så sker kommer Jamdrok Tso att förlora sina klara färger, för vilka den blivit så världsberömd, då dessa färger beror på en viss naturligt välbalanserad salthalt, som mycket lätt kan rubbas om Brahmaputras leriga sötvatten får blandas därmed.

På vägen passerade vi fyra tappra västerländska cyklister, tydligen på väg till Gyangtse över de höga passen. En var slut och bearbetades med massage av den andra, den tredje verkade trött, medan endast den fjärde trampade frimodigt på utan

att ana hur långt hon hade kvar upp till 5000-meters-passets krön. Vi såg dem aldrig mera senare under resan, och deras vidare öden förblir höljda i dunkel.

Det hisnande vackra vädret följde med oss hela vägen över Karo La och över de sista passen före nedstigningen till Gyantse, men där började kinesmardrömmen på nytt: hela den nedre delen av dalen var förstörd av omfattande kinesisk gruvdrift. Det var ett fullständigt miljöhelvete. Vår guide bad oss uttryckligen att inte stanna och fotografera helvetet för att undvika politiska problem.

När vi kom fram till Gyantse förvånades jag av att majoriteten då ville inta en kinesisk middag. Jag hade tveklöst föredragit den tibetanska Yak Restaurant men följde med majoriteten. Denna kinesiska middag var vattmig och föga mättande och dessutom dyr. Min princip är att i alla lägen i Tibet gynna allt tibetanskt och bojkotta allt kinesiskt, vilket tyvärr inte är möjligt att göra konsekvent. Men det är alltid positivt när man lyckas gynna något tibetanskt och när man lyckas bojkotta något kinesiskt.

Dagens enda malör var ett vinfiasko. I Lhasa hade jag köpt en flaska rödvin för 4 yuan, som vid öppnandet visade sig vara en mycket klabbig soyasås. Det var bara att skänka den till vår kock.

Vårt hotell i Gyantse hette "Hotel of Nationality" och var tydligen den lokala mattfabrikens hotell. Vi hade en nattbio och Gyangtse's nya kinesiska tivoli precis utanför fönstret, och mannen i rummet intill snarkade nästan sönder pappers-tapeterna. Likväl sov vi relativt gott, och den som fick nöjet att nödgas bege sig ut på nattpromenad till den öppna toaletten på taket kunde ovanför sig njuta av världens klaraste och rikaste stjärnhimmel.

På morgonen tog vi sedan staden i besittning. Först besökte vi Palkor Choide-klostret med Kumbum-stupan, där tre av oss besteg den översta byggnaden i klostret och ännu fler nådde upp i kronan av stupan. När man kom upp i den översta klosterbyggnaden bemöttes man av en häpnadsväckande syn: där stod en cykel parkerad i tempelförmaket, som någon måste ha burit ända upp och in i det översta klostret. Från dess terrass hade man en storslagen utsikt över staden, fortet och klostret, där det överst i Kumbum-stupan dansade en ensam munk i en sorts solitär morgonbön av det mera inspirerade slaget. Vi tog oss sedan alla upp till toppen av fortet, som ju höjer sig 70 meter över staden i en fantastisk fästningsarkitektur med tempel på toppen. Mycket hade gjorts för att restaurera fortet sedan senast, och bland annat hade det tillkommit ett anti-brittiskt museum med anledning av Younghusband-expeditionen 1904. Att ta del av de utförliga beskrivningarna på engelska av Younghusband-expeditionens brutala terrorism var intressantast ur grammatisk synpunkt: texterna tycktes avfattade på engelska men tydligen med kinesisk grammatik.

Gyantse har lyckligtvis inte förändrats mycket. Merparten av staden är fortfarande tibetansk, och endast några nya kinesiska distrikt har tillkommit utanför infarten till staden. Där finns bland annat tivolit, som då kanske går på ström från Jamdrok Tso. De nya kinesiska kvarteren är muromhägnade och verkar koncentrationsläger och är väl mest konstruerade för att inhysa den nya gruvarbetarbefolkningen. Om gruvverksamheten i dalen ovanför Gyantse längs vägen mot Lhasa fick vi veta, att de bryter kol. Det är den officiella versionen. Förmodligen gräver de efter uran och använder helst lokalbefolkning, men då denna hellre ägnar sig åt bön än åt arbete måste de använda kineser. Det gäller att arbetarna hålls okunniga om riskerna med uranbrytning. Hela området verkade tämligen kaotiskt och slarvigt, och förmodligen händer det olyckor. Men vilken kommunistisk ledning i Kina bryr sig om det?

Vi reste sedan på två timmar till Shigatse, varunder vi passerade ett ruinerat kloster och det restaurerade Drongtse. Framme i det sprudlande Shigatse hade vi underbar äntlig lunch klockan 16 i en tibetansk restaurang och gick sedan och

shoppade. Några av oss återbesökte det eleganta Shigatse Hotel, vårt finaste hotell på förra resan. Mycket var förändrat där inne. Den kinesiska whiskyn för 7 yuan var borta och ersatt med Black Label och andra svindyra västerländska sorter. Även biljarden var borta med hela den avdelningen av hotellet, som ersatts med konferensrum. I lobbyn strålade en blodröd kinesiskommunistisk nationalfana. Vi stannade inte länge där inne.

Under ett besök på loppmarknaden råkade en av oss ut för ett smärre äventyr. Han råkade ut för en försäljerska som ville sälja en praktfull khampakniv till honom för 150 dollar. Den väldiga summan fångade hans intresse, så han beslöt att se hur långt ner han kunde pressa priset. De köpslog våldsamt och länge, och till sist hade han fått ner priset till 5 dollar. Då var han nöjd med utgången, tackade nej och gick. Rasande kastade hon då kniven efter honom, så att den nästan träffade honom.

Mot kvällen beslöt vi att vandra koran runt Tashilumpo. Vårt hotell "The Fruit Orchard" råkade ligga just mitt emot Tashilumpo, så det var mycket lämpligt. När vi kommit upp bakom Tashilumpo blev toppen av berget bakom klostret såpass frestande, att det blev omöjligt att inte ge sig upp dit. Klättringen var brant och blev brantare ju högre upp man kom, men när man väl nådde krönet med det stora röset var det en underbar naturupplevelse att få njuta av det tibetanska bergslandskapet i skymningsolen, nästan som när man var i Mussoorie. Där uppe hade man sällskap av falkar och tornsvalor, och när man sedan tog sig ner igen var det som en andlig befrielse utan motstycke, då man plötsligt var så lätt, så lätt, som om man nästan flög på egna vingar. Det kan man kalla den stora koran (pilgrimsvandringen) runt Tashilumpo.

Överallt ser man bilder på den falske (kinesiske) åttaårige gossen Panchen Lama. Även i Gyangtse såg man honom allmänt etablerad, medan den riktige av Dalai Lama bekräftade Panchen Lama hålls fången i Peking. Om kommunist-Kina plötsligt faller, upplöses och kollapsar (vilket mycket talar för att det kan göra) och kineserna då brådstörtat lämnar Tibet, så att Dalai Lama kan återinstalleras, kommer det att bli problem med Panchen Lama, såvida inte Dalai Lama beslutar att det kan finnas två Panchen Lama. (Det finns ju två Karmapa: en i Tsurpu och en i Sikkim. De var bara en, men tydligen har de separerat i två, och båda är accepterade.) Gudskelov ligger detta problem inte i nutiden utan i en okänd och osäker framtid.

del 6.

Tidigt på morgonen den 13 maj avreste vi mot Sakya, passerade passet på 4500 meter och nådde den urgamla medeltida klosterstaden, där ingenting hade förändrats sedan senast. Vår gamla restaurang var borta, inga ko-kadaver hängde längre på någon matsalsvägg, och vi intog i stället lunchen i ett trivsamt sjapp som munkarna drev. Tyvärr var denna dag en otursdag för Sakya och för oss. Samma dag hade det anlånt en kader kinesiska Gestapomän i militära uniformer för att korrigera klostret, beslagta förbjudna bilder (på Dalai Lama) och ge munkarna en politisk uppsträckning i form av hård politisk omskolning på kinesiska. Endast 80 munkar fanns kvar på klostret sedan 20 fördrivits som icke kommunistiskt renläriga förra året. Ursprungligen hade klostret ungefär 120 olika klosterbyggnader omkring i grannskapet som alla förstördes av kinesiska rödgardister under kulturrevolutionen. Följden av Gestapobesöket för vår del var att klostret gått i strejk, all belysning släckts, och vi fick bara besöka huvudhallen, där det fantastiska 700-åriga biblioteket finns med 20,000 volymer, alla tryckta för 700 år sedan. Fastän vi bara fick besöka denna femtedel av klostret med släckt belysning måste vi betala fullt kinesiskt inträde (30 yuan), och dessutom försökte den kinesiska inkassörskan smita med växeln för 50 yuan. Dessa dryga inträdesavgifter överallt i Tibet är ett kinesiskt

påfund och mycket kränkande för turisterna genom deras hutlösa belopp. Det går väl an att betala 20 yuan (20 kronor) för att gå upp i Gyangtsets fort och beundra utsikten, men dessutom ville de kinesiska kulturmyndigheterna där ha en kameraavgift på 100 yuan och en avgift för videokamera på 1000 yuan. Sådant är ju löjligt.

I kloster är det kränkande med inträdesavgifter då kloster är heliga platser. Det är ett uttryck för kinesernas vidriga politik att betrakta kloster som museer och behandla dem som sådana med en begränsning av munkarnas tillåtna antal till 5 à 10% av det ursprungliga antalet och med drastiskt beskärda rättigheter för dem. Kina är det enda helvete Tibet någonsin har haft - och har det fortfarande.

Sedan gick färden ut i det okända. Vi nådde den kinesiska kolonialisthålan Lha-Tse (Lazi) till kvällningen och tillbringade natten där på hotell Lazi. Hålan är gräslig med både bordellrestauranger och bordeller (- en av våra damer gick i misstag in i en,) och vårt hotell var kanske det enda anständiga. Det var vårt sista hotell för kanske två veckor framåt.

14.5. Vi lämnade Lha-Tse tidigt för att inleda den stora tältmanövern på åtskilliga hundratals mil. Vägen gick bitvis brant uppför med pass på 4400 meter, 4600 och 4900. Två vackra sjöar passerades och det otroliga Nyingma-klostret Tabsang beläget högst upp på en spetsig bergstopp. De två översta klosterbyggnaderna var vita och vackra och troligen återuppbyggda medan man längs hela bergsryggen kunde se ruinerna av vad som en gång hade varit.

Vi passerade Sangsang tidigt på eftermiddagen, där vi enligt resplanen skulle ha tillbringat natten. Vi såg en fördel i att ligga före tidtabellen och fortsatte därför vidare upp för pass och allt svårare vägar. Strömdragen vi måste passera igenom blev snart legio, och vi prisade oss lyckliga i att vara ute i detta land under torrperioden.

Under eftermiddagen försämrades vädret, vinden blev allt oförsonligare, och allt mer snö och is syntes på marken. Strax före Raka vek vi av från vägen för att köra rakt norrut där vi nådde vårt nattläger en bra bit in i en bister lappländsk-isländsk vildmark i ett geysirområde med varma källor. Meningen var att vi skulle få bada i dem och ha det skönt, men i den iskalla vinden avstod samtliga. De ohyggliga strapatserna i att få tälten resta i den iskalla stormvinden knäckte de flesta. Dessa tribulationer inbegrep att tältpåsar blåste bort, att tältpinnar krökte sig, att fingrar frös sönder med andra bedrägligheter resulterande från att ingen tidigare rest dessa tält och följaktligen ingen visste hur det skulle göras. Enda sättet var att lära sig av alla tänkbara misstag den hårda vägen. Endast Holger kunde efter dessa pärser till fullo njuta av faciliteterna i de naturliga swimmingpölarne i den isiga natten.

Lyckligtvis är vi dock alla friska. Manfred och Charles var dåliga de första dagarna i Lhasa men har hämtat sig. Madeleine har haft problem med magen liksom jag och även Holger idag, efter att ha köpt och ätit ett rått blomkålshuvud, medan alla andra har hållit sig kärnfriska. Vi har fyra chaufförer (för tre jeepar och en lastbil), vår förträfflige guide och allt i allo Dawa Tenzing (tibetan) samt två kockar, båda tibetaner, den ena därtill en khampa med kniv i nästan halv kroppsstorlek - han är den frommaste av oss alla och bär Dalai Lama i ett smycke om halsen. Två av chaufförerna är kineser, den ena gammal och skrynklig som ett russin, långt över pensionsåldern, och den andra helt ung men mycket alert och sympatisk. Utom dessa två är alla fem i vår besättning tibetaner.

Men att resa tälten i hård fjällvind var inte det lättaste, i synnerhet som det inte fanns någon instruktionsbok och ingen hade någon erfarenhet av dessa tunneltält tidigare. Flera tältbågar gick sönder, många förlorade humöret, många fick en olidlig huvudvärk under ansträngningarna, och flera tält hamnade på ställen med mycket jakskit och andra olägenheter. Det är bara att hoppas på att alla skall klara natten

utan allvarligare men än frostsador, huvudvärk och uppfläkta händer. Sömlösheten i detta oroliga och gastkramande väder tar vi för given.

del 7.

15.5. Alla överlevde natten men ej utan svårigheter. När vi steg upp klockan 7 var det 4,5 minusgrader, och Madeleines tält var täckt av frost och is. Flera hade haft problem med fötter som inte kunde hållas varma, och Holger var uppe hela natten och kräktes och hade andra magproblem. Ändå tog han ett verkligt förfriskande morgondopp i en varm källa i den isiga morgonen, som om det inte hade räckt med alla nattens vinterbad.

Hur kall morgonen än var var vädret alldeles bländande vackert, och under förmiddagen hade vi vår vackraste etapp hittills längs två sjöar med underbara vitklädda fjäll i bakgrunden. Vi stötte dessutom på vilda flockar av både gaseller och vildåsnor (*kiang*) utom hjordar av jakar och hästar samt ett dussintal nomader, den ena praktfullare än den andra, särskilt kvinnorna. I dessa nejder finns det ingen bofast befolkning, men nomader stöter man på överallt: så fort man stannar bilen dyker de upp från ingenstans för att tillfredsställa sin nyfikenhet. De bara kommer och står och ser på utan att göra någonting.

Därefter nådde vi vårt högsta pass hittills på 5425 meter (enligt Trygves höjdmätare; den brukar vara osams med Manfreds, och troligen visar båda för låga värden på grund av det låga atmosfärtrycket.) Vägen ner därifrån ledde in i ett ökenområde som Sven menade att liknade Ladakh medan andra avskräcktes av hur likt det var Saharas sandöknar: inte ett grönt strå någonstans, bara uttorkade sjöar och saltsjöar, inte en människa, intet liv. Vi höll till och med på att köra vilse, då de uttorkade ökensjöarna var så ohyggligt enahanda. Efter många timmar på detta sätt med även resans första punktering slog vi läger nära Tsochen. Vädret var fortfarande vackert, men blåsten var hård och bitande kall. Få se hur denna natt skall gestalta sig. Det går inte att sätta upp tälten utan att bära stora stenar att sätta på deras pluggar i marken så att dessa säkert skall hålla.

16.5. Natten klarades bra. En nattemperatur uppmättes på minus 7 grader, varför vi tror att det måste ha varit minus 10 förra natten. Likväl tyckte några att det hade varit för kallt även i natt.

Vi passerade Tsochen utan att bry oss om någon sight-seeing och fortsatte direkt västerut upp mot Dayum Tso, en kombinerad salt- och sodasjö med både gasell-hjordar och vildhästar och -åsnor i närheten - vi passerade även vår andra vid sidan av vägen lugnt sittande örn. Färden gick norrut, och diverse malörer inträffade: vår lastbil fick punktering, ett avgasrör nästan lossnade, och en syrebehållare läckte ut sitt innehåll i en bil, så att dess passagerare blev påtagligt påverkade och mer än vanligt upprymda. Lunchen intogs i skuggan av ett ståtligt berg på 6340 meter (utan känt namn), varefter vi passerade vidare mot ett synnerligen överkligt landskap vid sjön Dong Tso, åter en kombinerad sjö av is och snö, salt och soda, men ytterst vidsträckt och fylld av förvillande hägringar, som ej lät sig fotograferas. Landskapet var svindlande bedrägligt i sin mångskiftande mångfald av dallrande hägringsskikt i olika färger, bakom vilka den tredje Himalayabergskedjan (bortom Trans-Himalaya) reste sig på ett oändligt avstånd av kanske 40-50 kilometer. Höjden på sjön var cirka 4500 meter, men bergen höjde sig över 6000 meter. Vi fortsatte vidare till Gertsé, en ruskig håla mest full av krossat glas överallt, där den nye kinesiske borgmästarens herravälde märktes tydligt på de glassplitterkrönta murarna runt nästan varje hus och gård. Han tog makten här för ett år sedan och sparkade ut alla tibetaner. I Batchelors guidebok är staden beskriven som "en av de minst attraktiva orterna i Centralasien". Vi passerade fort vidare.

Emellertid var vädret plötsligt idealiskt, och för första gången kunde vi slå upp våra tält utan storm någon mil bortom den fasansfulla spökstaden. Landskapet var nästan överkligt i sina surrealistiska konturer, skymningen var förtrollande, men den påföljande gryningen ännu mer:

Gryning i öknen

Kylans grepp om natten är en terror gastkramande och hård.
Isen täcker tälten, vinden tjuver, allt är köld och dödens bård.
Men ljuset tänder livet. Först det snuddar lätt vid högsta fjällens krön
för att så förgylla, värma och ge glädjeliv åt snön.
Så börjar öknen glöda: röd, förtrollande och vaknande som livet självt från graven,
rödglödande, grannare än något annat, tindrande av vaknat liv från djupen;
sjöar glittra, fåglar kvittra, allt förgylls och stormar an som haven
från en säker död mot livets strand, med nöd och än en gång förlupen
ifrån undergångens mörker till det sanna livets oförgänglighet från avgrundsstupen.

17.5. Norges nationaldag firades med nationalhymn på morgonen, som under min nedkomst från ett berg utifrån lät som ett rostigt skrålande efter en lång fest. Dagen var idealisk, och vägen västerut förlöpte lyckligt i det tilltagande drömlandskapet. Vi passerade den förtrollade sjön Oma med vacker förgeologisk vulkankägla mitt i i form av en ö: sådana sjöar tycks vara vanliga i Tibet. Med vindens hastighet fortsattes färden på obefintliga vägar ut i ingenstans, och vid ett skede löpte vi ut för en oändlig utförsbacke i form av en sluttande högslätt som aldrig tog slut i 80 kilometers hastighet eller mer, vilket var en njutning av samma slag som en skidlöpare erfar när han får glida ut kilometer efter kilometer i det oändliga i en utförslopa som aldrig tar slut.

Emellertid var en av våra chaufförer mycket dålig med huvudvärk och alla andra problem med magen och andningen som man brukar få här om man inte är tibetan, och vi fick ofta stanna och vädra honom. Han är vår äldste och dessutom kines.

Emellertid tilltog landskapets surrealistiska överklighet när vi svängde av åt söder vid den betydande tätorten Yanhuchu (med kanske ett 70-tal invånare och flera butikstält, där Holger köpte två flaskor kinesisk sprit på 45%, för att kanske förgylla det norska nationaldagsfirandet,) och det kändes mer och mer som att färdas genom Mordor, det ondas rike i Tolkiens berömda trilogi, (som vid en folkomröstning i England utkorats till århundradets bästa bok,) vilket intryck styrktes av den påtagliga kinesiska ockupationen av detta heliga land med muromgärdade sterila fort utspridda här och där, (några i totalt upplösningstillstånd sedan kineserna övergivit dem för bara fem år sedan: det som inte underhålls bryts snabbt ner av väder och vind i Tibet,) och med vår guides berättelser om hur redan 96 av hans kolleger i Lhasa förlorat sina jobb för att de inte varit prokinesiska, för att de varit utbildade i Indien eller något annat dumt. (Ingen västerländsk resenär i Tibet vill ju ha en guide som kör med kinesisk propaganda.)

Vårt läger för natten blev vid Chungba vid en rik fågelsjö. Vädret var sämre, vinden var åter rasande, och vår kinesiske gamle chaufför var knappast bättre.

Emellertid hade jag från passet mellan Yanhuchu och Chungba längst i sydväst redan kunnat se en skymt av Kailas högresta vita pyramid resa sig över bergen i ett oändligt fjärran. Detta tecken om något vittnade om att det fanns en väg ut från Mordor.

Dagens färd hade varit 254 kilometer, gårdagens 267.

På kvällen firades den norska nationaldagen mera ordentligt med Holgers 5-yuan-snaps utspädd med Sprite. Somliga såg till att de fick blanda själva, och andra hällde diskret ut groggen i tältkanten. Några blev aldrig av med eftersmaken.

Natten blev emellertid en mardröm i synnerhet för mig. Min sovsäck hade gått sönder i blixtlåset så att den inte gick att tillsluta, och det var resans kallaste natt hittills med 10,7 grader kallt klockan 7.30 på morgonen efter en fullständigt olidlig natt i hård vind. Jag fick låna Holgers långa sovsäckspåse som i någon mån skyddade men utan att värma.

del 8.

18.5. Den isande morgonen inleddes sent, och vi kom inte iväg förrän efter nio. Många tältpluggar hade frusit fast i marken och var omöjliga att dra ut, medan andra fann det tidsödande att få sina under natten tillfrusna pansarkläder upptinade. Flera hade vaknat med is i håret.

Färden gick till en början genom Mordors öken, och naturligtvis fick vår chaufför motorstopp: kylaren kokade, och inget vatten fanns i närheten. Det blev inte dagens enda prövning.

Den väg vi hade att följa ner mot Ngari visade sig vara resans sämsta hittills: kronisk tvättbräda hela vägen. Emellertid kompenseras detta skakande missförhållande av att landskapet blev allt mer intressant: vi befann oss nämligen vid Indus källor, och vi följde en ljuvlig liten flod ner längs alltmer grönskande dalar genom ett allt vildare Mordorlandskap mot dagens slutmål: västra Tibets största stad Ngari, en nästan helt kinesisk och modern stad men med utomordentliga omgivningar, ungefär som den norska industrihålan Sunndalsöra längst in i en praktfull fjord. Vidare från Ngari (som kineserna kallar Ali då de inte kan säga R utan det blir L i stället) rinner Indus ner i Indien och Ladakh för att drygt 30 mil västerut ifrån oss passera Leh. Ngari ligger på 4300 meters höjd.

Vårt hotell i Ngari visade sig emellertid vara en brydsam historia. "The Ali Guest House" var helt övergivet, det fanns inte en kotte i hela det väldiga komplexet, dörrarna stod vidöppna, medan endast hotellrummen var låsta - med hänglås. Det fanns inte en människa i hela hotellet.

I stället körde vi då till stadens finaste hotell, "The Ali Hotel", som var ett massivt komplex på flera byggnader med tillbyggnader och appendix. Emellertid var lobbyn tom. Receptionsdisken var fullständigt renskrapad, och hotellets ståtliga fasad mot gatan hade ett anseeligt antal sönderslagna rutor att ståta med. Vi sökte längs korridorerna efter någon levande människa, och miljön var precis den samma som i Kafkas "Processen" i Orson Welles berömda filmversion. Till slut mötte vi en skräckslagen ung japan som tittade ut ur hotellets enda icke låsta hotellrum. Han sov där med tre landsmän den natten. Han gav oss hopp: det måste finnas någon levande på hotellet.

Slutligen uppenbarade sig portieren. Det var en kinesisk militär som kom på motorcykel. Han ville ha 120 yuan av oss var för att sova i sängar på hotellet i fyrbäddsrum utan toalett eller varmvatten. Hotellet var helt fallfärdigt fastän det bara var några år gammalt, och tydligen hade portieren-militären bra betalt av partiet för att förestå hotellet utan att sköta det.

I denna sterila mardrömsmiljö blev Frida, vår norska dam, svårt sjuk genom yrsel och högt blodtryck. Ansträngningarna hade tagit på henne. Att fara vidare från staden var otänkbart. Vi måste finna ett tredje hotell, även om ett sådant inte fanns.

Men det fanns. Det var helt nybyggt, dess toaletter och duschar var inte ens installerade, men det hade ett kök, där vi fick god mat. Den enda toaletten låg tvärs över gatan genom en grind över en gård till vänster bakom några hus och bestod av

de vanliga hålen i golvet - ingenting annat. Emellertid var detta hotell det under omständigheterna bästa tänkbara. Frida fick lägga sig och vila, fick syrgas och kunde snart återhämta sig.

Sålunda slöts vår 17-e resedag. Precis halva resan var fullbordad, vi befann oss längst bort i utkanterna av västra Tibet nära gränsen till Indien och Ladakh, och vi hade klarat oss förhållandevis väl trots oerhörda strapatser. Ingen hade blivit verkligt sjuk, utan det hade bara rört sig om indispositioner på högst två dagar. Humöret hade varit konsekvent gott för att inte säga högt, moralen har hela tiden varit den bästa tänkbara, entusiasmen har aldrig minskat, varför jag tror och hoppas att vi alla skall klara av vandringen runt Kailas den närmaste veckan.

19.5. Det står nu klart att Frida inte kan gå runt Kailas. Hon måste föras till sjukhus för undersökning, och eventuellt kan hon inte ens komma med till Mount Everest. Men hennes vilja är stark, och hon har fått tillbaka ansiktsfärgen, så hon behöver i alla fall knappast avbryta resan. Ej heller behöver vi bli försenade. Så trots dramatiken igår i hennes rum, med stadens polischef som översättare, en läkare som inte kunde något annat språk än kinesiska, ett antal andra militär- eller civilklädda kineser och annat pack och löst folk, som alla var där för att analysera och tolka hennes tillstånd på sitt sätt och anbefalla åtgärder, så behöver vårt program inte ändras mer än att vi hoppar över Purang-Taklakot. (De fem kineserna som inspekterade henne var dock betydligt mer intresserade av rummets två andra damer, som tvådde sig ungefär som den kyska Susanna i badrummet utan faciliteter och utan avlopp, än av den utslagna patienten. Följaktligen måste deras kinesiska diagnoser betraktas som mer än bara ganska tvivelaktiga.)

Sjukhuset var sedan som vi hade fruktat: liksom hotellet utan avlopp, utan toalett, utan stolar eller bord, med bara gamla fattiglappar till patienter utan köbildning eller någon hygien. Hos Frida påträffades som väntat inte något fel. Hon skulle bara ta det litet lugnare. Sålunda kunde vi köra vidare som vanligt före middag.

Emellertid var denna dag Charles' 40-årsdag, som firades under övliga former. När han tidigt på morgonen satt på den obeskrivliga toaletten (i kvarteret utan tak på andra sidan hotellet) infann sig två damer utanför den stängda skrubbdörren och sjöng för honom. En intresserad kinesisk publik flockade sig genast runt stället för att ta del av denna särpräglade västerländska plägsed att genomföra en uppvaktningsserenad på ett sådant ställe och på ett sådant sätt.

Färden gick ut från det horribla stället Ali, som på tibetanska heter Ngari, vars samtliga kineser mest bara tycktes ägna sig åt superi, upp för ett pass och ner för andra sidan till den stora breda dal eller högslätt som österut leder upp till Manasarovar. Vi passerade Gartok och slog läger efter 170 kilometer. Ju högre upp vi kom, desto ödsligare, flackare och kargare blev landskapet men även desto vidare och vackrare: det är som om en viss förtätad stämning över landskapet blir allt mer överhängande och dramatisk ju högre upp österut vi kommer. Från klassiska reseskildringar känner man alltför tydligt igen den laddade Kailas-stämningen över landskapet. Vi ser nu hela Gangdis-bergskedjan, och bara själva det heliga berget Kailas saknas. Alla mår bra, Holger badar dagligen i ständigt allt kallare sjöar och vattendrag, Trygve får dagligen sitt lystmäte på fågelskådning med professionell kikare, men roständerna, tranorna, örnarna och lammgamarna har nu övergivit oss. I stället ser vi harar och murmeldjur. Vi passerade avtagsvägen upp till Tsaparang i det gamla konungariket Gugge (som på tibetanska ungefär uttalas 'Cookie') som vi tyvärr inte kan besöka: det är oerhört svårt att få tillstånd då området är såpass nära Indien och där förekommer stora kinesiska truppkoncentrationer. Den välbesökta indiska vallfartsorten Badrinath ligger ju precis på andra sidan gränsberget Kamet.

Vi slog läger strax före det högsta passet på drygt 4900 meter, och på kvällen avfirade vi Charles' 40-årsdag med drickbart rödvin och mindre drickbar kinesisk vodka, varvid under högtidliga former en speciellt i Ngari inköpt kinesisk blomsterbukett överräcktes bestående av färgstarka plastblommor. Ändå är det tveksamt om de kommer att hålla resan ut.

Vi hade kolossalt roligt hela kvällen, och detta är väl kanske denna expeditions sårmarke: vi har roligt hela tiden. Det har jag aldrig varit med om tidigare på någon gruppresa. Man har alltid haft roligt ibland även med de sämsta tänkbara grupper, men aldrig hela tiden som nu.

del 9.

20.5. Resan fortsattes under dramatiska former. Först kokade kylaren på vår jeep (igen!), och sedan kollapsade den andra jeepen då en kardanaxel gick. Den ersattes med en tom Sprite-plåtburk, men från detta haveriställe, där vi intog vår lunch, kunde vi se både Kailas-bergen, den fantastiska toppen Nanda Devi i Indien (som jag senast sett från Joshimath, Kausani och Naini Tal) och det i fjärran i molndimmorna sig höjande bergmonstret Gurla Mandatha.

Det dröjde sedan inte länge innan Kailas blev synligt; men det finns ett antal toppar som är det heliga berget likt när man kommer västerifrån. Vi gissade fel flera gånger, tills ytterligare ett bergs konturer sakta blev synliga genom molnen, som var högre och spetsigare än de andra. Värddigt skred det långsamt ut ur molnmassorna, och strax därpå kunde vi se Rakkas Tals blåa vatten i fjärran.

Men vi var fullkomligt utslagna. De senaste två dagarnas jeepfärd hade varit en skumpande mardrömslik barbackaritt, och det var inte underligt att bilarna skakade sönder, den ena efter den andra, och vi med. Just när Kailas blev synligt greps Holger av en mördande kolik, som krävde sina smärtsamma utlösningar. Den andra jeepen gick sönder på nytt, och dess gamle kinesiske chaufför körde sedan fel, så att alla hans fyra passagerare blev tvärarga på den skyldige till bristen på rätt information och vägledning. Vi kom urlakade fram till Darchen men fick åtminstone åter vila i sängar i *The Darchen Guest House*, ett vänligt äkta tibetanskt värdshus, där det utanför i femhundralet hade samlats pilgrimer i tält. De skulle alla upp till Kailas samtidigt som vi.

I Darchen hittade jag också "The Kailas Tea Shop" med text för övrigt endast på tibetanska. Utanför stod ett biljardbord som flitigt användes av fyra glada tibetaner. Detta önskar man få se mer av i Tibet: lyckliga tibetaner med gästfria hus med skyltar på bara tibetanska och engelska - ingen kinesiska.

Och detta var det underbaraste med Darchen: bara tibetaner överallt, utom några få européer. En stor tibetansk festival stod för dörren i vilken ingen kines hade någon gemenskap eller förståelse för, så det kinesiska elementet var kliniskt försvunnet på ett sätt, som man önskar att det vore för hela Tibet, för tibetanernas och för deras religions skull.

21.5. Redan före klockan tio hade de flesta pilgrimerna packat sina saker och gett sig iväg upp mot Kailas, de flesta på lastbilsflak. Man kan köra de första 15 kilometrarna upp för koran vilket även vi kommer att göra. Vädret är det bästa tänkbara: bländande solsken på en molnfri himmel efter en bländande fullmånesnatt. Fullmånen når sin höjdpunkt under de kommande två nätterna.

När vi övernattade igår såg vädret hotfullt ut österut mot de heliga sjöarna och Kailas. Det såg ut som regnmoln eller stormmoln, och vi hade faktiskt en del hårda sandtromber igår till och med över lägret. Kailas är känt för sitt ytterst nyckfulla väder: det kan snöa och hagla mitt i sommaren, och de drastiska totala

väderomslagen kan ej sällan vara direkt fatala och livsfarliga. Allt är möjligt när det gäller väderlek omkring Kailas. Charles berättade om en som gick runt Kailas i september att han aldrig såg någonting av berget för bara dimma. Maj tycks åtminstone hittills nu vara en bättre månad.

Vad har jag då att säga om områdets arkeologiska hemligheter? Problemet med hela västra Tibet är att allting vittrar så snabbt. Det kinesiska fortet vid Oma till exempel konstruerades för bara fem år sedan, hade övergivits för två år sedan och var redan fullkomligt söndervittrat trots att det hade varit välbyggt. Ruinerna i Tsaparang från 1700-talet ser 2000 gamla ut. Detta är troligen det område i världen där allt civiliserat fortast måste duka under för det extrema klimatet.

Men när vi rullade ner mot de heliga sjöarna observerade vi ett egendomligt terrassformat mönster på marken. Naturen kan näppeligen ha åstadkommit någonting sådant. Slätten sluttade inte rakt, som slätter brukar och ska göra, utan den sluttade ner i stora jämna terrasser, vilket gjorde det omöjligt för en att inte misstänka att där någon gång hade existerat systematiska odlingar om inte rentav kanske en hel stad.

Det märkligaste med berget Kailas är dess regelbundna pyramidform. Det ser precis ut som den kollapsade pyramiden vid Meydum i Egypten, som om någon hade ritat och konstruerat hela berget, och som om alla pyramider i Egypten och indianernas Amerika hade haft Kailas som prototyp och inspirationskälla.

Så har vi det ofantliga mysteriet med alla världens äldsta legender om de fyra floderna, som i dem alla rinner upp i ett och samma område. Det är inte bara Bibeln som beskriver dem, där den första av dem aldrig har kunnat identifieras, ("floden Pison, som flyter omkring hela landet Havila, där guld finnes,") även om de andra tre bibliska paradysfloderna utmärks som Nilen, Eufrat och Tigris. I lika uråldriga indiska beskrivningar och legender utpekade de fyra floderna i olika versioner som Ganges, Indus, Brahmaputra, Oxus, Syr-Darja, Amu-Darja, Tamir och till och med Huang-Ho bland andra. Legenderna är den samma i alla dessa olika källor. Det är bara flodernas namn som skiftar. De beskrivs som utgående från det ursprungliga paradiset, och Kailas-området är det enda stället i världen där fyra stora floder rinnande i olika riktningar har ungefär samma källområde: Indus, Ganges, Brahmaputra och Sutlej. Det är därför troligt att alla dessa legender, som har en och samma form och som hör till världens allra äldsta litterära urkunder, handlar direkt om Kailas-Manasarovar-området, som dessutom är ett av världens vackraste. Landhöjningen här är 40% större än i Skandinavien. Det är därför inte omöjligt att detta område en gång kan ha varit bördigt och rentav skogbevuxet. Jag är ingen vetenskapsman. Jag bara spekulerar och låter andra forska vidare i saken.

del 10: Parikrama, första dagen.

Här visade sig genast den stora nackdelen i att höra till en grupp - man måste göra som gruppen gör. Följaktligen förstördes parikrama från början genom fusk - vi blev körda de första 15 kilometrerna. Men vem har inte fuskat runt Kailas? Förmodligen bara riktiga tibetaner. De går längs en högre väg och har med största sannolikhet mycket bättre vyer och utsikt än vi, fastän de saknar kamera. Men även Sven Hedin fuskade. Fastän han hade all tid i världen red han stora sträckor runt berget, och somliga menar, att det var därför han sedan slutade olyckligt. Först fick han England emot sig, sedan tog han ställning politiskt i första världskriget (fastän hans bästa vän George Nathaniel Curzon i Calcutta, vicekonung av Indien, enkom bad honom att ägna sig åt enbart vetenskap och glömma allt om politik, som hans omdöme inte var tillräckligt kvalificerat för,) för Tyskland, för att på 30-talet

entusiastiskt sluta upp bakom Hitler. Till och med svenskarna övergav honom till sist.

Var det Kailas fel? Knappast, men förhållandena kring Kailas har en förmåga att tillspetsa ens öde, och allt hänger egentligen på ens egna attityder och förhållanden till en själv. Sven Hedin var inte en religiös man utan hade egentligen bara sin äregirighet som sin enda religion.

Emellertid straffades vi genast för vårt fusk. När vi kom fram till Tarboche, inledningsplatsen för parikraman, där den stora tempelpålen markerar det stora heliga områdets början, fattades ett tält. Ingen kunde begripa hur det hade gått till. Det var bara försvunnet. På min inrådan åkte Dawa tillbaka till Darchen för att se om det möjligen hade hamnat under någon säng i våra rum. Han kom tillbaka tomhänt. Tältet kostade 1000 yuan, och han var ansvarig för det. Vi beslutade enhälligt att skramla ihop 100 kronor var för att ersätta honom, om det skulle behövas. Dessutom måste vi dock pressa ihop oss i de fyra återstående tälten 3+3+2+2, vilket kan ha både fördelar och nackdelar med sig. Fördelen är att tre personer i ett tält höjer värmen i tältet. Nackdelarna vet vi ännu inget om.

Dagen blev ytterst aktiv. Utom inspektion av den stora festplatsen, där den väldiga tempelpålen med flaggor skall resas imorgon, gick vi upp till den tibetanska begravningsplatsen, som ligger på en ytterst märklig exakt fyrkantig bergsplatå, som om den hade ritats av en arkitekt. Den skulle kunna utgöra den idealiska grunden för ett gammalt tempel. Där låg bara ett färskt lik väl styckat som korpar och bergskräkor kom och hackade i, och tydligen är det brist på gamar vid denna begravningsplats. Tibetanerna iakttar samma form av "sky burial" som de nordamerikanska indianerna men av mer praktiska skäl: det är i allmänhet svårt eller omöjligt att gräva ner lik i Tibet, och gör man det kommer de snart upp till ytan igen beroende på det tunna lufttrycket (574 millibar här) och andra egenartade faktorer beroende av den höga höjden.

Sedan begav jag mig till klostret Nyenri, ett Nyingma-kloster tvärs över dalen. Det är svårt att ta sig upp dit, men likväl var där massor av folk, och utsikten därifrån mot Kailas var en överväldigande belöning. På vägen ner passerade man Lotusgrottan och Elefantgrottan, klassiska tillhåll för eremiter. Även Manfred och Lars hade varit uppe vid klostret och mest förbryllats av det faktum att någon eller några hade tagit med sig två cyklar upp till det svårbestigliga klostret, som stod där prydligt parkerade utanför av troligen två energiska munkar.

Natten blev emellertid sedan ohygglig. Vinden är bitande kall, och det var mer frost och is och snö på tältet än vanligt på morgonen när man vaknade.

Flaggstångsceremonin vid Tarboche tog sedan en dryg timme. Det var en otrolig feststämning kring företaget. Den väldiga flaggstången på drygt 20 meter fullbehängd med böneflaggor och andra prydnadsföremål, som en monstruös majstång i kubik, krävde en oerhörd precision i uppresandet. Det gick mycket långsamt i början, men efter att en 45-graders vinkel uppnåtts gick resten sedan mycket kvickt. Den erhöll den önskade svaga lutningen mot Kailas, vilket lär förebåda lycka och hälsa åt det tibetanska folket under det kommande året.

Ceremonin ägde emellertid rum under noggrann uppsikt av kinesiska säkerhetspolis med maskingevär. En sådan kom till vårt tält och ville förbjuda oss att bege oss vidare denna dag "av säkerhetsskäl". Naturligtvis ville han bara bli mutad och pressa oss på pengar. Problemet löstes utan att han fick några pengar och utan att han tillgrep sitt maskingevär.

Genom flaggstångsceremonin blev den andra dagens uppbrott mycket försenat. Först klockan 2 kom vi i väg på den 18 kilometer långa promenaden till Drira Puk, som är det vackraste utsiktsläget mot Kailas: dess norra vägg, som företer den mest klassiska anblicken: mera förbjudande än Mount Everests nordvägg, mera majestätiskt än Kanjenjunga, och omöjligare att bestiga än K2. Elva jakar bar heroiskt vårt bagage och gick förbi de flesta av oss på vägen medan bergen alltmer tornade upp sig omkring oss bortom Gudarnas Dal, där vi redan lämnat Tarboche och klostret Chukku Gompa vid Nyenriberget långt bakom oss. Omkring oss hade vi nu i stället Tara, Amitayus och Vijaya, långlevnadens triad, på vänster sida, medan Gombo Pang och Vajrapani fick oss att känna oss försvinnande små högerifrån, där bakom alltsammans Kailas ständigt reste sig allt högre, brantare och närmare. På halva vägen mötte vi ett välkommet tetält kringgärdat av buskar och stengärdsgårdar, så att det inte genast skulle blåsa bort. Där inne hade vi en underbar vilopaus tillsammans med enbart de allra jovialaste tibetaner och andra rastare. En tibetansk familj skötte rörelsen med nyfött barn och tycktes bo där året runt: det saknades ingenting i form av omoderna bekvämligheter av tibetansk standard.

Vi kamperade mot kvällningen på sydsidan om floden Lha Chu, men jag stack mig över till klostret Drira Puk, som är mycket vackert med hela två kapell och varifrån man har den allra finaste utsikten mot Kailas överväldigande nordsida.

Promenaden var lång men lätt då det endast gick långsamt uppför. Dessutom hade vi medvind hela tiden, vilket betydligt underlättade saken. Bara den sista biten var något ansträngande, och när vi kom fram till vårt nattkvarter klockan 7 var det 4 grader varmt på 4990 meters höjd. Natten lovar att bli svår, men till och med Frida orkade gå hela vägen upp hit. Madeleine har ont i höften, men annars verkar alla i prima form.

23.5. Som väntat blev det varmare i tälten när vi sov tre stycken i två av dem, även om det blev trångt: somliga hamnade diagonalt medan andra blev instängda i små hörn. Jag steg upp halv 8 och hann med en morgonpromenad upp till klosterruinen ovanför flaggröset, där jag fick Kailas på bild i hela sin morgonfröjd i soluppgången med fullmånen ovanför Vajrapani. Klockan 8 var det kaffe med frukost. Först klockan halv 9 kom vi på att ta morgontemperaturen. Det var då nästan 13 grader kallt, och vi hade helt lugnt och oskyldigt stått och intagit vårt kaffe och morgonmål på stående fot utomhus på backen.

Emellertid hade alla sovit ovanligt gott och länge, vilket bådade synnerligen gott för dagens bestigning av Drolma La, den svåraste biten av kringvandringen av Kailas, ett pass på omkring 5650 meters höjd, vilket troligen skulle bli höjdpunkten av hela vår resa.

Det hade inte kunnat bli en bättre dag: vindstilla och molnfri himmel. Ännu när jag steg upp och begav mig upp till klosterruinen lyste fullmånen som en stor boll mellan de taggiga fjälltopparna mot väster. Vi kom iväg klockan 9 med Avalokiteshvara till höger om oss, bakom vilket glaciären från Kailas bredde ut sin tjocka brudslöja; vi passerade begravningsplatsen och stenen som prövar synder, som man skall gå igenom (?); och exakt 10.40 var jag uppe vid Drolma La efter mitt livs tyngsta och mest ansträngande fysiska arbete. Emellertid var det bara vissa sträckor som var svåra, främst såphala isfält och branta sluttningar med stenfält, som man måste klättra över. Naturligtvis var den sista biten den svåraste: mot detta var Chilikootpasset upp mot Klondyke ingenting då vid sekelskiftet när det begav sig.

Känslorna när man nådde detta pass efter en sådan fruktansvärd kraftansträngning ("*the most difficult pilgrimage in the world*") var överväldigande i sin mångfald. Glädjen var fulländad samtidigt som man bara ville gråta av scenens gripande otrolighet. Pilgrimer strömmar i en jämn flod förbi mig där jag sitter och

antecknar, de kastar vindhästar i luften över flaggmonumentet, hänger upp sina bönevimplar under högljudda utrop, ställer sig på led framför monumentet och sjunger i kör innan de kastar tsampa över röset – ett folkliv som är för underbart för att kunna tillhöra denna världen.

Även jag har fullgjort mina plikter - gått runt monumentet tre gånger, hängt upp mina i Shigatse inköpta bönevimplar för mig och Håkan, vars kamera jag fått använda för att fotografera även för hans räkning - plus en kata-sjal, den första jag fick i Tibet i juli 1993. Men tacksammast är jag för Berndt Lindholms skor, som burit mig upp hit som på Hermes vingar. Jag fick dem 1990 efter hans bortgång, och fastän jag tog robusta kängor med mig på resan har jag aldrig haft användning för dem – bara mina grekiska sandaler och Berndt Lindholms gamla skor, som skriker om sitt behov av skoputsning och vars skosnören när som helst kommer att gå av.

Omkring klockan 12 kom de första av de andra, och vem var först om inte Frida, ridande som en drottning på en jak? Holger följde intill med sin 15-kilos kameraväska, och småningom kom de andra. Först efter de tre första av oss kom de första andra västerlänningarna, två stycken, och de var de enda. Alla de femtiotal från Tarboche, alla japanerna och indierna, var som bortblåsta. Det var bara vi tio och två till före klockan halv ett.

Då började också de första molnen skymma solen med den första vinden. Vi hade haft tur som hunnit upp innan vinden vaknade.

Men tapprast av alla passöverträdarna var de tibetanska mödrarna med småbarn på armen. Somliga var bebisar. Det var minst ett dussin spädbarn som bars över passet av sina föräldrar, och inget av dem klagade. Även småbarn i 4-5-årsåldern sprang smärtfritt utan ansträngning över passet, som om de sprungit omkring hemma på skolgården.

Nedstigningen blev sedan brant. Snön smälte i middagssolen, vilket gjorde isfälten såphala, men värst var ravinerna. Jag såg även flera tibetaner falla och ofrivilligt rutscha ner i dem.

De två sjöarna på vägen ner var båda helt isbelagda, och man kunde gå torrskodd över Barmhärtighetens Sjö. Snöskorpan var massiv, dessutom var det mycket litet vatten i sjön, så den var inte ens något att fotografera.

När man väl var nedanför ravinerna återstod det bara en oändlig promenad längs med floden Zhong Chu ner till klostret Zutrul Puk, som egentligen avslutar den intressanta delen av koran. Att komma ner på slättlandet igen (på *bara* 4700 meter) var något av en antiklimax. Som Sven sade: "Här har man bestigit ett pass på nästan 5700 meter under övermänskliga kraftansträngningar och sedan tagit sig ner för omöjliga ravinbranter, men det är ju omöjligt att berätta om hemma, när man tänker på de tibetanska 4-5-åringarna, som rände över passet som i en bagatellartad barnlek." Hela ansträngningen och prestationen var bara en futtig fåfänga. Men hade man känslor inför upplevelsen så består de.

Under eftermiddagen flockades det hotfulla mörka moln. Vi kom fram till det stora klostret Zutrul Puk vid 5-tiden, klostret där Milarepas Kailas-grotta finns bevarad. Småningom kom de andra fram, Madeleine ridande på jak den här gången till följd av en gammal knäskada, som vållat henne höftbesvär under promenaden. Annars mår alla mer än väl.

23.5. När vi vaknade i våra tält i soluppgången var de kraftigt nertyngda av, som vi förmodade, regn. Emellertid visade det sig vara snö. Våra tält var intäckta i snödrivor när vi förvånat stack fram våra huvuden i ett helt främmande landskap, som om man gått till sängs i Tibet och vaknat upp i Alaska.

Landskapet var helt snötäckt, och det snöade delvis fortfarande. Vår gemensamma slutsats var: vilken tur att vi inte råkat ut för detta snöoväder tidigare! Nu hade vi bara den lättaste delen av Parikraman kvar.

Emellertid var det slut med fotograferingen. Bergen hade gått i ide, och det skulle dröja innan Kailas kom fram igen. Det var bara att avsluta Parikraman utan Kailas.

Vid Zutrul Puk hade utom vi en grupp japaner och en schweizisk grupp slagit läger. Japanerna gick jag tämligen snart förbi, men schweizarna, som börjat gå en timme tidigare, kom jag förbi först med Darchen inom synhåll. De var mycket nöjda med sin Parikrama och menade sig ha haft världens tur med vädret. Jag kunde bara instämma.

Så kom man fram till Darchen precis två timmar från Zutrul Puk. Det första jag gjorde var att gå på toaletten, den berömda utomhustoaletten i Darchen, en släkting till den offentliga toaletten i Tangier. Emellertid var den helt fullbelagd, så det var bara att dra ner byxorna utanför. Under hela Parikramans fyra dagar hade jag inte haft stolgång en enda gång förrän nu, och ändå hade jag ätit mycket med god aptit utan magproblem. Det säger kanske något om hur mycket energi det måste uppåddas till att göra denna världens största och svåraste pilgrimsvandring.

24.5. Från ett vintrigt och rått Darchen for vi ut i ständigt återkommande snöbyar mot slätterna i söder och de jättelika sjöarna Rakkas Tal och Manasarovar. Endast Rakkas Tal syns från Darchen, då Manasarovar ligger högre upp och längre åt öster bakom en långsträckt ås. Mitt ute i detta stäpplandskap blev vi stoppade av en kinesisk tullbil. Fem militärklädda Gestapo-kineser krävde att få visitera vårt bagage. De vände upp och ner på Trygves ryggsäck, gick igenom alla kartor och papper, öppnade alla fack, gick igenom hela den skrymmande kamerautrustningen, och sedan tog de i tu med Manfreds och Madeleines. Pass och dokument var de inte alls intresserade av. De ville bara rota. Hos Holger slutligen fann de en bild på Panchen Lama. Den tog de i beslag. När de hade gått igenom alla fyra bilarna gav de Panchen Lama-bilden tillbaka till Holger. Det visade sig, att det enda de varit på jakt efter var bilder på Dalai Lama, som ju var strängeligen förbjudna i hela Tibet, som om Dalai Lama vore den största och farligaste brottslingen i hela Kina. De var tullpolis, men pass, alkohol, tobak eller knark brydde de sig inte alls om, utan det var bara bilder på Dalai Lama som de tydligen hade instruktioner att göra vad som helst med turisternas bagage för att luska reda på och ta i beslag. När de hade utfört sin officiella mission utan något resultat alls (utom allmän total oreda i vårt bagage) ställde sig två av dem och pissade offentligt. Vi beklagade alla att vi just då tyvärr inte var beredda med våra kameror. Det hade varit en snygg bild av den totalt föraktande kinesiska övermakten.

Det här med Dalai Lama var kanske resans största bekymmer. Alla tibetaner frågade oss om bilder på Dalai Lama, men ingen av oss hade, ty vi hade fått noggranna instruktioner från "Läs och Res" om att inte ta med oss sådana bilder för att undvika problem. Emellertid hade det varit värt risken att smuggla med ett hundratal Dalai Lama-bilder bara för den goda sakens skull. Tibetanaerna är värda att man tar risker för dem.

Vi stannade vid stranden av Manasarovar mitt på näset strax nedanför klostret. Vilken kontrast mot Kailas-omgivningarna! Här kunde man klä av sig i vårsolen och gå och vada i vattenbrynet. Holger tog genast ett grundligt kallbad medan jag nöjde

mig med fötterna och litet till. För första gången i år kunde man gå barfota. Det var rena söderhavsstranden. Det var roligt att ha varit vid Nam Tso så att man kunde jämföra. De är utpräglade syskonsjöar och påminner mycket om varandra. Båda är troligen ytterst gamla vulkankrattrar med upphöjda formationer i mitten av söndervittrande vulkankägglor av ytterst hårda bergarter. (Rakkas Tal och Manasarovar har ursprungligen varit en sjö av ungefär samma storlek som Nam Tso.) Emellertid är Manasarovar vackrare och har mänskligare stränder. Vid Nam Tso är allting klippor och sten, men Manasarovar karaktäriseras av mjuka sandstränder.

En sorglig syn var emellertid alla krossade ölflaskor. Tydligen har kineser även här varit ute och supit och sedan krossat sina förbannade glasflaskor utan en tanke på barfota tibetaner eller haltande hundar - man ser ofta tibetanska hundar halta på tre ben, vilket alltid är en hjärtskärande syn.

Det klarnade något till kvällen, så att man efter solens nedgång åter kunde se hela Gurla Mandhata. Månen skulle ha gått upp efter klockan 22, men därav blev intet. Dock hoppades vi på en klar morgondag.

Lördagskvällen till ära bjöd Holger på kinesisk brandy för 35 yuan, som gick att dricka. Jag föreslog att det skulle bildas ett "Sällskapet Kailas" för enbart sådana som gjort parikraman runt Kailas, som ett slags motsvarighet till den sakta men säkert utdöende Kap Horn-klubben (för alla som *seglat* runt Kap Horn) för att kanske fylla det tilltagande vacuumet efter den med en mera aktuell och tidlös prestationsklubb. Entusiasmen var inte överväldigande.

del 13.

25.5. Tyvärr kom våra förhoppningar på skam. Sikten var drastiskt försämrad, och vi skulle varken få se Gurla Mandhata eller Kailas mer. Det var mera snö på gång, och det tydligt annalkande ovädret gjorde att vi påskyndade vår avfärd. Klockan 9 bröt vi upp, gjorde ett entimmesbesök i det underbara klostret Chiu mitt på näset (som helt förstördes av kineserna under kulturrevolutionen men som sedan återuppbyggdes under 80-talet) varefter vi bjöd hela Kailas- och Manasarovarområdet farväl.

Under Parikraman runt Kailas hade vi sett minst ett dussin klosterruiner. Endast tre (fyra med Chiu) har sedermera återuppbyggts, men klostren är sorgligt fattiga på munkar, då Kina även stoppar nyrekrytering av sådana och fortsätter att grymt motarbeta det anrika tibetanska klosterväsendet: kloster som Kina förstört låter de restaurera bara för turistnäringens skull.

Gärna hade man stannat längre vid Kailas och Manasarovar. Gärna hade man gjort den andra kortare och svårare Parikraman högre upp in på berget. Gärna hade man även gått runt hela Manasarovar och Rakkas Tal. Men detta var en gruppresa med strikt tidsschema, som det inte gick att rubba.

Färden gick bort från Manasarovar in i ett sibiriskt snölandskap. Alaska hade förändrats till Sibirien. Det dåliga vädret förföljde oss hela dagen, och resans sämsta väg hittills förde oss upp till passet Mayum La (5151 m.ö.h.) Landskapet blev åter ett sterilt och ödsligt ökenområde utan människospår. Vi friskade upp vårt mod under denna sibiriska tröstlöshetsfärd med ett snöbollskrig. På andra sidan passet kunde vi snart skönja de första bäckarna som skulle bli till Brahmaputra. Vi slog läger i vad som bara kan beskrivas som en rytande snöstorm. Snön öste ner så kraftigt att det var omöjligt att fortsätta längre. Det var bara att vänta ut snöstormen, som måste bedarra lika plötsligt som den börjat. Dagens fotografering blev givetvis i det närmaste obefintlig.

Emellertid upphörde inte snöstormen. Vi stod huttrande inne i kafétältet och smuttade på våra kaffemuggar med vantarna på medan vi bara kunde stå och se på hur våra bräckliga sovtält där ute begravdes av snömassorna, som bara vräkte ner i sibirisk monoton. Det hette att ovädret måste sluta när som helst, men det bara höll på och höll på och höll på, som i Antarktis under kapten Scotts sista expedition på hans dödsbringande återfärd. Ingenting visade något tecken på att det någonsin skulle upphöra. Det var som om den sibiriska vintern nu hade inletts och inte hade för avsikt att upphöra på minst hundra år. Takten och monotonin på de nedvråkande snömassorna var otroligt stabil och statisk, som om ingenting kunde rubba detta hopplösa undergångsväder. Allt eftersom timmarna gick blev även vår vägvisare orolig. Detta var helt naturligt, men ansvaret hos en vägvisare för den grupp han leder är så totalt, att det sista han får göra är att visa sin oro eller några onda aningar, om han känner några. Här hade det nu redan gått så långt, att vår vägvisare rent ut sade:

"Detta är förfärligt. Om det fortsätter så här kan vi bli sittande här i tre-fyra dagar."

Närmaste samhälle låg på 100 kilometers avstånd. Detta var alltså vårt perspektiv för närvarande: att bli sittande insnöade utan hopp om någon kontakt med någon yttervärld på tre-fyra dagar, kanske mer. Om detta var verkligheten skulle det förstöra vår tidtabell och resten av vår resa. Vi var ensamma med kylan och vintern, helt insnöade med begränsade livsmedel och hänvisade i ohyggliga vinternätter till av snö begravda bräckliga minitält.

Det var bara att resignera och hoppas på en bättre morgondag trots allt. Vi drog oss tillbaka till våra levande begravda tält och beredde oss på en kall och fasansfull natt. Det gällde att alltid då och då boxa bort snömassorna från tälttaket, helst varje gång man vaknade under natten, så att tälttaket inte skulle kollapsa av trycket. Det var ungefär allt man kunde göra åt den omedelbara situationen: förhindra att den inte blev ännu värre, åtminstone på kort sikt.

Till detta kom mitt gamla problem med min sovsäck. Den tredje natten hade blixtlåset gått i två delar, och sedan dess hade varje natt varit en ojämn kamp mot kölden, då de 10 säkerhetsnålar jag använde i stället för blixtlåset skäppte in alltför mycket kyla, då de gick upp ibland. När de gått upp var det oundvikligt att sticka sig på dem när man skulle försöka sätta fast dem igen. Lägg till detta kisspauserna under natten. Då måste man ta upp de översta säkerhetsnålarna för att komma ur säcken, ett tidsödande bestyr, och sedan efter toalettbesöket åla sig ner i säcken och sätta fast dem igen i nattmörkret. Och så vidare. Denna natt kunde man inte hålla sig varm ens i fosterställning. Natten gick till som så, att man insomnade i fosterställning, vaknade efter några timmar av att man frös, måste då aktivera kroppen, sprattla med benen och gymnastisera liv i fötterna så att man återfick värmen, varpå man på nytt kunde sova i någon timme i fosterställning tills man på nytt vaknade av att man frös.

del 14

26.5. Lyckligtvis slutade det snöa under natten, men man vaknade upp i ett Antarktiskt landskap. Vår vägvisare menade emellertid att vi kunde fortsätta. Han säger att detta väder inte alls är ovanligt för säsongen i Tibet. I maj är det ofta problem med snö, och på hösten är det vanligen problem med översvämningar. Däremot sade han inte att man också kan få problem med sand.

Vi färdades i några timmar i det Antarktiska landskapet tills vi kom ungefär till Samsang. Därefter försvann snön, vägarna blev åter omåttligt dammiga, och snart var landskapet ökendominerat. Allt oftare körde vi fast i sanden, och vid ett tillfälle

måste vi med ledarjeepens hjälp dra vår lastbil ut ur en sandfälla. Det blev också allt svårare att finna vägen, då denna ibland hade sandat igen. Efter en dagsetapp på 9 timmar och 177 kilometer längs fullständigt omöjliga vägar slog vi slutligen läger vid Shuo. Det blåste då kraftigt, det åskade för tredje dagen i rad, och vi kunde se hur det snöade på de närmaste bergen. Vädret tycks plötsligt ha blivit mycket ostadigt, och i Himalayas extrema värld kan detta ha oöverskådliga konsekvenser. Vi har fått veta, att en 30-årig tibetansk man dog i dessa dagar vid Drolma La-passet bakom Kailas, och när vi lämnade Kailas i den värsta snöyrans träffade vi en engelsk gruppleddare som med allt skäl var mycket orolig för sina kamrater som just då måste befinna sig mitt i det värsta ovädet under den svåraste delen av den stora Parikraman.

Den omkomne tibetanen hade varit helt normal, inte på något vis sjuk och bara 30 år gammal. Han hade helt enkelt tagit i för hårt, och hjärtat hade givit vika. Vår vägvisare menade, att det var på grund av detta som vädret därefter börjat gråta.

Vi visste inte då ännu, att vädret verkligen hade haft anledning att gråta, ty samtidigt gick sju personer under på Mount Everest i ett plötsligt stormväder, som sedan tydligt hållit i sig över hela Himalaya, både över Kailas, Mount Everest och över oss.

Hur det gick för det engelska sällskapet vid Kailas som ännu hade Drolma La kvar att bestiga när ovädet bröt ut kommer vi väl aldrig att få veta.

Ovädet lär sedan ha hållit på i tre dagar.

27.5. Färden gick österut längs med Brahmaputra genom ett överväldigande storslaget landskap, där man i söder kunde se hela det stora Himalayas alla gränsberg mot Nepal, och där man i norr följdes av det inte mindre vackra Trans-Himalaya. Det var som att plötsligt färdas omkring på Kenyas tropiska savannhöglätter med Kilimanjaro i närheten. Vi passerade Zhongba, som var rena spökstaden, då man nyligen hade flyttat hela staden till ett mer skyddat ställe norrut. I Tibet liksom i Öst-Turkestan (med Sven Hedins "vandrande" sjö Lop Nor) får man räkna med att allt ideligen förändras och kan förändras både drastiskt och plötsligt. Vår bästa karta skall gälla till 1996-98 men har påfallande oegentligheter att uppvisa, mest beroende på flyttade vägar, byar, sjöar och floder.

Vid Saga måste vi ta en färja över Brahmaputra. Denna färja var av stenåldersslag: den hängde fast vid en vajer över floden, som man måste staka och kränga färjan över med handkraft. Bestyret att få över tre Land Rovers och en lastbil på denna färja, som bara kunde ta två fordon åt gången, tog bara 1_ timme, fastän färjans överfart även var beroende av rätt vind. Blåste det medströms från väster var det omöjligt att manövrera färjan.

Vädret förblev ostadigt hela dagen; Trots att vi hade hela det stora Himalaya inom synfältet i timmar förblev Annapurna hela tiden bortskymt av moln, och på eftermiddagsfärden söder om Brahmaputra hade vi både regn och snö. Slutligen slog vi läger klockan 7 i hård och iskall blåst vid sjön Lodu Loney Tso. Vårt mål hade varit att nå fram till den större Paiku Tso, men folk var för trötta. Vi hade i alla fall kört 243 kilometer i tio timmar, och detta skulle vara vår resas tolfte och sista tältnatt.

del 15

28.5. Morgonen var till en början klar när vi färdades vidare över vidderna söder om Brahmaputra. Vi passerade den magnifika sjön Paiku Tso, men sedan började åter molnen hopa sig, och tyvärr fick vi inte mer än sporadiska skymtar av Shishabangma, den sista av topparna över 8000 meter som bestegs, då den hamnade inom ockupationsmakten Kinas gränser och kineserna vägrade låta någon bestiga den förrän de kunde göra det själva - kollektivt. Vädret blev allt dystrare när vi

passerade två dystra kinesiska kontrollstationer som krävde pengar av oss och vi kom fram till Tingri, där vi skulle ha kunnat få se Mount Everest, vilket omöjliggjordes av de mörka molnen, som snart övergick till fullständig mulenhet. Längs med dalen mot öster vi sedan följde kunde vi observera tjugtals med klosterruiner förstörda av kineserna. Slutligen kom vi fram till Shegar, en förtjusande liten tibetansk stad och distriktets huvudstad, som påminde mycket om Gyantse. Den hade ett magnifikt kloster klättrande upp för en bergssida, men tyvärr kom vi för sent fram för att kunna fotografera det med framgång. Visserligen blev det plötsligt vackert väder, men klostret låg öster om berget och föll helt i molnskugga. Detta kloster påminde mycket om både Gyantse, dess fort och kloster, och Yambulakang i sin himmelssträvande arkitektur utan motstycke. Tyvärr hade dock även detta kloster förstörts mycket av kineserna och påminde även om Ganden i sin förstörelse, som blev desto mera uppenbar ju högre upp man kom. Det hade börjat byggas upp igen 1985, och dess centrala stora heliga Buddhafigur var bara två år gammal.

Följande morgon, när morgonsolen föll på klostret, kunde man bättre fotografera klostret, då det som mest framträdde till sin fördel.

29.5. Dagens etapp blev bara 99 kilometer från det oförlikneliga Shegar till klostret Rombuk, världens högst belägna kloster (4990 meter) i omedelbar närhet av Mount Everest. Vägen gick över ett grandios pass, Pang La på 5200 meter, där vi hann få en praktfull skymt av Mount Everest innan molnen blev för påträngande. Vi följde sedan dalen upp mot Zemukh, som var översållad av förstörda kloster. Jag har aldrig sett så mycket förstörda kloster i Tibet som i detta område söder om Brahmaputra. Efter Zemukh vidtog den trånga dalen upp mot Rombuk, varvid molnen ständigt skockades allt tätare. Vi passerade en strandad tysk haverist med dam, vars chaufför parkerat deras bil mycket lämpligt mitt på den enfiliga vägen med motorhuven uppe. Tysken var mycket frustrerad. Han hade köpt sin resa i Lhasa, fått en dålig chaufför med en ännu sämre bil och dito guide och hade redan försenats fyra dagar. När vi lunchade i gröngräset hann detta tyska sällskap upp oss, varpå tysken genast uppsökte Dawa och bad om att få slå följe med oss. Detta var givetvis omöjligt, trots tyskens hjärtknipande situation. Han förklarade, att chauffören behövde reparera bilen varannan kilometer, och för varje 500 meter somnade han vid ratten. "*Das ist ja schrecklich,*" menade jag, men tysken invände genast: "*Nein, es ist eine Katastrophe!* Hela min Tibetresa är en katastrof!" Och han fick åka vidare på sitt eget öde med sin dam, sin misslyckade guide och sin sovande chaufför, som åtminstone kunde reparera bilen varannan kilometer.

När dessa tyskar omsider kom fram till Rombuk hade de den stora turen att få det sista gästrummet. Emellertid var det omöblerat med stengolv. Efter många om och men fick de *en* säng in i rummet men utan madrass. Under dessa trista förhållanden intog de sin från Tyskland medhavda mat. Allt hade gått fel för dem på denna resa. De hade till och med fått fel visum, så att det blivit bakfram: det gällde landvägen in i Tibet och för flygresan ut, men de hade flugit in och tänkte ta landvägen ut. Man vågar inte tänka på allt kinesiskt byråkratiskt strul som de med största säkerhet ännu hade att se fram emot.

Efter oss kom det också ett sällskap danskar till klostret, men för dem fanns det inget rum. De fick återvända ner till Zemukh.

Strax efter vår framkomst började det snöa. Det snöade sedan hela eftermiddagen. Av Mount Everest såg man intet. Först mot kvällen upphörde snöfallet, och gradvis började världens högsta berg framträda genom alltmer glesnande molnslöjor. Först i solnedgången blev toppen synlig. Då stod det ett helt kompani färdiga med sina stativ, mest nepaleser och norrmän, beredda att skjuta skarpt så fort det sista molnet avhöljde den gäckande toppen. Hurdana bilderna på skönheten blev återstår att se, men troligen tog hon inte av sig den sista slöjan förrän

mörkret ändå gjorde henne otillgänglig även för den mest uthållige fotografens envisaste åtrå.

del 16

30.5. Klockan halv 8 steg alla upp för att få en förmånlig vy över Mount Everest. Kvant före 8 stod 16 fotografer med kameran i högsta hugg redo att fånga första bästa skymt av det nyckfulla berget. Det var en strålande morgon i bländande solsken och bitvis klar himmel. Det var bara det, att just Mount Everest var fullständigt inhöljt i moln. Och de 16 fotografierna från Sverige och Norge, Danmark och Kanton och allt vad de kom från, fick frysa och vänta förgäves. Mount Everest klädde inte av sig.

Emellertid fanns det tecken på att det skulle bli bättre. Halv tio kom två bilar äntligen iväg mot baslägret (5200 meter) medan Holger och Manfred stannade kvar i Rombuk för att vakta Mount Everest med sina kameror, i fall berget skulle behaga framträda. Det framträdde faktiskt under vår färd till baslägret, och vi fick några fina bilder på vägen. Framme vid baslägret vägrade chaufförerna köra längre, fastän det hade varit möjligt, och vi fick tillsägelse att inte gå längre än de närmaste snöfria kullarna, ty annars kunde kineserna behaga bötfälla oss. Denna kinesiska reglering satte alltså vårt Mount Everest-besök i tvångströja från början.

Emellertid hann jag upp till den högsta kullen 10.40 precis innan berget åter började svepa in sig i sina moln. Vid denna kulle låg en liten sjö, och Dawa förklarade efteråt att man i gott väder kunde se hela Mount Everest återspeglas i denna sjö. Riktigt så gott var vädret inte nu. Molnen tätnade åter, så det var bara att återvända. Även de andra hade slagit till reträtt och inte ens kommit upp på en enda högre kulle. Till slut kom också den tredje bilen med Manfred och Holger, som körde fram dem flera kilometer längre än oss, och de skröt med hur fina bilder de fått av berget med teleobjektiv. Medan vi andra gick tillbaka fortsatte de vidare mot berget för att gå enbart tjocknande moln till mötes.

Men de hade tur. Det klarnade efter middag, och de kunde riktigt frossa i att fotografera Mount Everest i visserligen rykande kall blåst men ändå. De var så inspirerade av det härliga vädret att de ville stanna kvar i Rombuk sedan så länge som möjligt, men tyvärr ville de flesta av oss tvärtom. Redan klockan 3 blev det uppbrott, och vi körde till det mycket mindre inspirerande samhället Zemukh, där vi tog in på hotell med utedass tvärs över gatan, med två trånga sovrum (varav ett på taket, som man måste klättra upp till för en stege innan man kunde inträda,) men med angenäm takterass, där man kunde inta en apéritif i solskenet före middagen, även om den enda möjliga apéritifen bara var öl.

Emellertid hade detta tornrum på taket sina fördelar. Jag fick en säng vid fönstret mot söder, så att jag följande morgon kunde följa med soluppgången över Everest utan att behöva lyfta huvudet från kudden. Dock förefanns även vissa nackdelar: stegen ner och ut till toaletten var världens brantaste trappa, som det inte var rekommendabelt att göra bruk av under natten. Dock fanns det ett hål till en takeräna på terassen, så om man riktade in sig där behövde man inte riskera att bryta benen av sig bara för minsta naturbehovs skull.

Följande morgon var klar och strålande, och Everest skymdes inte av ett enda moln. Fler och fler beklagade att vi inte stannat i Rombuk en dag till, ty denna dag om någon visade sig Mount Everest i hela sin mest generösa och oförlikneliga glans. Men vi var hopplöst på väg bort från världens högsta berg. Vi var på väg utför efter vår effektiva odysseé runt och till världens två märkligaste berg: det vackraste och heligaste, och det högsta.

På väg upp mot Pang La fick vår bil problem med vattnet: kylarvattnet läckte ut, och röret måste bytas. Likväl kunde saken ordnas provisoriskt genom lappning, och vi fortsatte. Hela dagen blev strålande. Vi for exakt samma väg som vi kommit nästan ända fram till Shegar, innan vi vände västerut: detta var enda vägen. Från Shegar fram till passbestigningen upp för Friendship Road mot Nepal, en sträcka på 10 mil, räknade jag upp till 30 av kineserna förstörda stora kloster längs vägen, och ändå sov jag stora bitar av vägen. På väg upp för det sista 5000-meterspasset framträdde Shishabangma i hela sin härlighet: en ogästvänlig och tillkrånglad stenhög av förfärliga dimensioner. Därefter gick vägen utför i en rasande fart i en utförsbacke som aldrig tog slut: det var en höjdsänkning från över 5000 meter till 3700. Dagens högsta pass hade varit på 5200, så vi hade under dagen drastiskt sänkt oss 1500 meter.

Vi stannade vid Milarepas grotta, ett underbart stämningsfullt ställe, där Milarepas egen närvaro fortfarande var påtaglig, med dess svindlande sköna utsikt över en blomstrande sydlig tibetansk dal, där Milarepa verkade länge och skrev sina berömda hundra tusen sånger.

Därifrån fortsatte vi söderut mot Nyenlanmo, men kort efter Milarepas grotta fick vår bil resans andra punktering. Det var bara att krypa under bilen och traggla med osmorda mekanismer som inte fungerade. Vår chaufför hade inte ens en domkraft.

Egentligen var bara en av våra tre jeepar bra. De andra två var tejpade och skramlade med trasiga ljuddämpare, lossnande avgasrör, läckande kylare, trasiga bränslefilter, utslitna stötdämpare, brustna kardanaxlar och annat sådant - de var tio år gamla. Ändå hade vi klarat 300 mil i Tibet med dessa utslitna skrotmässiga T-fordar.

På kvällen i Nyenlanmo hade vi en liten avslutningsfest med både Chang och risbrännvin. Speciellt Lars och kocken var bra i gasen och drack gärna hur mycket som helst - de hade ju kamperat ihop förr - medan stämningen bara steg. Middagen var kinesisk men god trots oläslig meny på enbart kinesiska, och vi bjöd våra sju chaufförer och kockar med medarbetare på middagen medan vi samtidigt gav dem alla en extra dags traktamente (30 yuan), vilket måste betraktas som generöst från vår sida, medan kocken ödmjukt beklagade sig över att hans mat inte hade varit så god som han hade önskat göra den för oss. Kort sagt, vi var alla nöjda med varandra. Något missnöje över huvud taget kunde nog bara spörjas allmänt (förstås) med det kinesiska förtrycket.

(Efteråt har det dock visat sig att ännu 1 1/2 år senare en del av oss fortfarande beklagar att vi inte stannade längre i Rombuk vid Mount Everest.)

1.6. Start från Nyenlanmo klockan 9.30, varpå den hisnande utförsbacken fortsattes. Vägen blev bättre och bättre samtidigt som vyerna blev mer och mer svindlande med snöhöljda toppar fortfarande krönande landskapet ovan en alltmer i avgrunden försvinnande ravin med floden Sun-Kosi, en biflod till Nepals största flod Kosi i öster. Omkring halv 11 uppnåddes Zhangmu, den sista staden inom Tibet, en sällsam och mycket exotisk sino-tibetansk-nepalesisk knutpunkt, en mycket större stad än Nyenlanmo. Serpentinvägen genom staden var mycket gytjig, så vi var glada åt att få slippa stiga ur bilarna, om dock trafiken var hård och omkörningar och möten i stort sett omöjliga. Detta är den enda öppna vägen mellan Indien och det kinesockuperade Tibet, varför all trafik läggs här och leder till förfärliga förstoppningar, då vägen inte kan vara mer än enfilig. Bilar, jeepar, bussar, lastbilar, truckar - alla ska fram, med risk för att ingen lyckas; medan det vore en lätt sak för

Kina att även öppna vägen Gyantse-Gangtok, som ju var den normala och naturliga handelsvägen mellan Indien och Tibet.

Vid "Friendship Bridge" vid Kodari väntade Shekar, vår nepalesiske guide, och han och Dawa fick träffas, vilket båda hade sett fram emot. Medan de överlade om tekniska och politiska problem i sina yrken måste vi säga farväl till våra sedan fyra veckor tibetanska följeslagare: de fyra chaufförerna, kocken, den outhärlige vicekocken (khampa) och förstas Dawa själv. Vi var allesammans till 100% nöjda med dem alla.

Vägen utför fortsatte därefter fast i gemensam minibuss längs med flodravinen med inträffade ras överallt som krydda i landskapet. På ett ställe hade ett ras sopat bort en by och 70 personer, som alla förts ut i floden och begravts under lermassorna. Trafiken var hård och blev ständigt hårdare, så i Barabise gjorde vi paus för lunch och intog en förträfflig Dal-Bat, så att alla kunde äta sig mätta och känna sig välkomna i Nepal.

Vägen vidare till Bhaktapur gick därefter smärtfritt, då den ständigt blev bättre, och 16.45 kunde vi återinta vårt hotell efter 6 timmar och 10 mil från Kodari. Det var ljuvligt att kunna slappna av i sommarnatten uppe på takterrassen av hotell Shiva Guest House med ett läskande glas öl efter alla Tibet-strapatser, som betydde mera och kändes ljuvligare än till och med "en iskall i Alexandria".

Detta var på sätt och vis resans märkligaste dag. Vi hade passerat genom den stora Himalayabarrären, genom väggen mellan två mycket olika världar, den ena fientlig, kall och nästan obefolkad, den andra varm, mänsklig och myllrande. På två dagar hade vi sänkt oss 4300 meter (om man räknar från Pang La-passet till den lägsta nivån av vägen längs Sun-Kosi), vilket i praktiken innebar nästan den mest extrema tänkbara miljöömvälkning.

Men det märkligaste var, att vi alla tio, efter fyra veckors oerhörda kraftanstängningar och strapatser i ett iskallt Tibet med bristfällig matförsörjning, var lika friska och fräscha som när vi lämnat Bhaktapur. Det hade ingen kunnat gissa då. Den enda förändringen var kanske den, att flera fått dra in svångremmen ett helt hål för att kunna fortsätta hålla byxorna uppe.

Astronomisk-astrologisk varning

Den första veckan i maj år 2000 inträffar ett fenomen som inte har förekommit på 6000 år: från Jorden sett står Solen, Månen, Merkurius, Venus, Mars, Jupiter och Saturnus i konjunktion med varandra i Oxens tecken. När en liknande konjunktion inträffade för 6000 år sedan inträffade den s.k. Syndafloden, före vilken man inte har några rester kvar av föregående civilisationer, utom Sfinxen och Pyramiderna, som kan vara 10,000 år gamla, enligt de senaste forskarrönen. Säkraste stället att befinna sig på under denna konjunktion lär enligt vissa experter vara Kailas-området i Himalaya.

del 18.

På måndagen besökte vi det buddhistiska Patan (Lalitpur) under Shekars kvalificerade ledning med alla dess tempel och palats, där det vackraste var den magnifika Krishna-pagoden på Durbar-torget, som hade kunnat ritas av en renässansarkitekt med en skulpturell miniatyrutsmyckning utan motstycke. Därefter åkte vi upp till Swayambunath, det ökända Aptemplet, där jag blev bestulen av en apa på två mangofrukt. Jag hade tre stycken i en plastpåse när jag gick ner för trappan mot staden, när en apa helt fräckt flög på mig bakifrån och slet sönder påsen.

Mangofrukterna rullade hopplöst ner för den oändliga trappan, och endast en kunde räddas undan de skamlösa aporna.

Jag skildes från de andra för att söka upp Johannes. Dagen var olidligt het, men jag hade bättre tur nu än förra gången. Han låg på sitt rum och sov. Han hade gett instruktioner om att ett besök från mig var det enda som fick störa honom. Han blev glad när han blev väckt av mitt besök, på så gott humör hade jag sällan sett honom, och vi gick genast ut till ett litet tesjapp för att över en kopp te med *laddhus* diskutera min resa.

Att min resa gått så bra gladde honom mycket. "Ni har haft en otrolig tur," menade han. "Jag har aldrig upplevat att ett sällskap västerländska gröngölingar haft en så makalös tur runt Kailas." Men vad som mest av allt gladde honom med vår resa var att vi tagit omvägen förbi Shegar bara för att besöka dess kloster. "Det är ett av mina favoritkloster," förklarade han. "Många Khampas och flyktingar har kunnat gömma sig där under svåra tider. Det var därför det förstördes så grundligt. Det var legendariskt under det långa gerillakrigets tid. Det gläder mig mycket att de har kommit så långt med reoveringen."

Allt vad vi talade om vidare faller utanför ramen för denna skildring, men han tyckte att det räckte med vårt möte denna dag. "Jag beklagar att du offrat ett besök vid Bodhnath med dina vänner för min skull. Det skulle du inte ha gjort. Du hade kunnat träffa mig i morgon i stället.

Men nu när du utan svårighet lyckats göra parikraman runt Kailas behöver du inte mig längre som din vägvisare. Du är fri från mig. Vi har känt varandra i 18 år, och under nio av dessa har vi samarbetat litterärt. Jag betvivlar att detta samarbete nu behöver fortsätta. Dina nyheter från Tibet gläder mig. Jag trodde det skulle dröja innan jag skulle återvända dit, men efter vad du berättar verkar kusten vara klar. Jag har ju inte klippt mig nu sedan konferensen i Simla för tre och ett halvt år sedan, så jag skulle lätt kunna maskera mig som Khampa och ta mig in i Tibet igen. Frågan är om jag gör det.

Naturligtvis skall vi fortsätta hålla kontakten. Men du behöver mig inte längre som din vägledare i Himalaya. Du är mogen nog att stå på egna ben. Så jag är tacksam om du respekterar att vi nu borde betrakta vårt litterära samarbete som avslutat."

Han menade allvar med detta. Emellertid hade han ett kort kvar i ärmen. Innan vi skildes gav han mig utan ett ord ett brev. Det var från ingen mindre än vår gamle vän doktor Sun. Jag översätter det här ordagrant:

"Detta är mitt uttalande beträffande Hongkongfrågan. Jag blev mycket förvånad när premiärminister Margaret Thatcher gav upp Hongkong så lätt. Hon skulle med större noggrannhet ha beaktat det faktum att Kina är en diktatur och att Hongkong styrdes av en demokrati. I stället släppte hon Hongkong utan vidare, på samma sätt som premiärminister Neville Chamberlain utan vidare lät Nazi-Tyskland få Tjeckoslovakien 1938.

Bakom denna transaktion ligger naturligtvis främst amerikanska affärsintressen. Kina och Amerika är idag världens enda återstående imperialistiska makter. Därför stödjer de varandra, då de tror att deras imperialistiska intressen är gemensamma, fastän den ena är en diktatur och den andra en demokrati. Denna förmodan att de har gemensamma imperialistiska intressen är ett grovt misstag.

Dårskapen i detta är att låta det kinesiska kommunistpartiet ha någon del i spelet. Det kinesiska kommunistpartiet är ett gäng banditer utan något folkligt stöd eller legitimitet. De usurperade makten i Kina 1949 för att etablera en hård diktatur som bara kunde vidmakthålla sin ställning genom att utrota miljoner och hundratals miljoner människor, och de har bara behållit sin makt genom rätt våld. Att över

huvud taget erkänna en sådan regering var ett förfärligt misstag från början. Jag tror att Frankrike var den första demokrati som tog ett sådant ytterst odemokratiskt steg.

Vem som än har någonting att göra med en sådan odemokratisk regering som den självtableterade kommunistregimen i Kina gör sig delaktig i dess förtryck av det kinesiska folket och blir smittad av det partiets brott, hur hårt det partiet än försöker dölja och förneka sina brott i det förflutna. Kinas kommunistparti har överlevt och fortsätter att överleva bara genom sina dåliga lögnar. Det har inget hjärta, ingen grund och ingen legitimitet. Det är själv vad Ordförande Mao kallade en "papperstiger". Det kallar den legitima tibetanska exilregeringen i Dharamsala i Indien för "Dalai Lama-klicken" medan det regerande kommunistpartiet i Kina i själva verket inte är något annat än en liten klick av självutnämnda usurpatorer.

Den minsta skyldighet som Kina har gentemot Tibet, som vi under så många år har förslavat, torterat och försökt beröva dess identitet, vore att återuppbygga vartenda kloster som vi förstörde i Tibet mellan 1956 och 1976. Vi förstörde mer än 6000 kloster och gjorde mer än 500,000 munkar och nunnor hemlösa, varav många av dem dog till följd. Detta ohyggliga brott måste Kina sona på ett eller annat sätt.

Detta är mitt uttalande beträffande Hongkongfrågan.

Doktor Sun, Kanton, maj 1997."

Därmed avslutar jag denna resebeskrivning och dessa tibetanska dokument. Troligen är detta bara en början på en historia, men jag går inte längre än hit i denna krönika. Johannes har sagt upp vårt litterära samarbete, och därmed kan jag inte ensam fortsätta det. Han ledde mig in på dessa vägar, han ledde mig två gånger genom Tibet och fyra gånger till Indien; och om han är så nöjd med resultatet att han vill låta det vara som det är, så har jag som hans dokumentator ingenting annat att göra än att låta det bli därvid.

För min del kommer dock dörren alltid att stå på glänt för den möjligheten att han en dag kanske vill öppna den på nytt - för nya möjligheter.

del 19 och avslutning.

Vi åkte in från Bhaktapur klockan 9 på morgonen. Charles och Lars var sjuka, hårt drabbade av Himalayaförkylning, som utlösts kraftigt genom den hastiga klimatförändringen från det kalla Tibet till det stekande Nepal.

Jag uppsökte Durbar Square och jagade sedan Second Hand Book Shops längs hela Freak Street utan att finna en enda. Målet var Johannes lilla Guest House. Jag ville träffa honom ännu en gång om det var möjligt. Som vanligt fann jag människor som väntade på honom i hans rum, men han var inte där, och ingen visste var han fanns. Av värden fick jag veta att hans räkning var betald. Han hade alltså kunnat ha brutit upp utan att meddela någon.

Vem är då denne vår vän Johannes? Jag passade på att fråga några av dem som väntade på honom. En tysk menade att han var "the king of the hippies in Himalaya". En engelsman hävdade att han var "tibetanernas bästa vän och beskyddare". En flicka menade att han var Himalayas bästa själavårdare. Men en nepalesisk-tibetansk munk, som också var där och talade god engelska, menade att Johannes inte var någonting annat än en Tulku. Och han var den mest övertygade och säkra beträffande Johannes personlighet och mission.

Jag lämnade dem och gick till restaurant Yak för att inta en lunch av *momos* och *lassi*. Jag lämnade ett meddelande till värden om var Johannes kunde finna mig, men jag väntade mig inte att han skulle dyka upp. Det gjorde han inte heller.

Under lunchen försvann solen, och det lutade åt ostadigare väder, kanske oväder. Plötsligt började det regna, stora tunga droppar, som om monsunen satt i gång. Man satt inregnad på restaurant Yak i Kathmandu. Det var bara att ta det lugnt. Jag passade på att gå på toaletten. Det var min första avföring sedan Rombuk för fyra dagar sedan, och den var i god form och toaletten tacknämlig. När jag kom tillbaka hade skuren upphört, men den följdes snart av andra skurar.

Sålunda gick en lunchtimme. Till slut var jag och vädret överens, och man kunde gå ut igen. Då gick jag tillbaka till Johannes hotell.

4.6. Det är dags för återfärden. Det är åtta år sedan massakern på Himmelska Fridens Torg i Peking, då den kinesiska kommunistregeringen körde över det folk den härskade över med tanks och massakrerade tusentals personer, kanske 10,000-tals.

Vi mår i stort sett alla bra. Hårdast drabbad av förkylning är Charles, men lyckligtvis har jag kunnat förse honom med whisky och toalettpapper i obegränsade mängder, då så litet gått åt: Jag tog med mig två rullar, av vilka jag inte ens kunnat konsumera en halv. Även Lars är förkyld, och Eva verkar vara i förstadiet till en förkylning, vilket dock kanske mest kan bero på de nuvarande turbulenserna i hennes liv: Hennes chef vill att hon skall resa till Ruanda för Rädda Barnen så fort hon kommer hem, vilket Eva helst icke vill. Annars är Trygve, 65 år, den enda under hela resan som hållit sig helt frisk hela tiden, medan Manfred, som var sjukast av alla i början, nu är den piggaste och har det bästa humöret. Madeleine, den yngsta av oss, har klarat hela resan storartat fint trots alla magbesvär och sitt hopplöst invalidiserade knä. Sven har även hört till de friskaste, då han bara lidit av snabbt övergående höjdbesvär ibland.

Våra svåraste kriser var utan tvekan de som hade med vädret att göra. Den första tältnatten var kanske den svåraste. I rykande vind och minusgrader måste vi rigga upp våra tält första gången, och ingen visste hur det skulle göras. Tältpåsar blåste bort, i sista ögonblicket lyckades jag rädda Holgers sovsäck från att rullande blåsa ner i sjön (när det var exakt en meter kvar till vattnet,) flera fläkte sönder sina fingrar i blåsten och kylan, och ingen var tillräckligt varmt klädd under natten. Det var en hård och intensiv nattutbildning i hur man överlever tältliv i nordvästra Tibet.

Snökrisen var mera alarmerande men mindre farlig. Det såg förfärligt ut för oss så länge det snöade, men så fort det slutade var krisen över.

Nästan alla utom jag frös sönder sina händer. Den torra kylan gjorde att fingertopparna sprack, och det tog lång tid för dem att läkas. Som pianist med överkänsliga händer (framför allt för kyla) kunde jag bättre gardera mig från början, varför jag slapp obehaget och plågorna. Somliga gick i dagar med plåster på alla fem fingertopparna.

Men det värsta obehaget under hela resan stod givetvis kineserna för. Deras mest vedervärdiga sabotage var alla straffavgifterna. Dessa var av två slag. Vi måste betala dryga inträden för att besöka Potala, Jokhang, Drepung, Sera, Norbulinka, Kumbum och borgen i Gyantse, Tashilumpo, Sakya, Shegar och till och med Milarepas grotta. Till detta kom dubbla avgifter för att över huvud taget vistas i Mount Everest-regionen. Detta kinesiska straffsystem mot turister pungslog de flestas plånböcker och kändes för flera mycket kränkande när det gällde klostren. Sekulära ställen och monumentalbyggnader som den spektakulära borgen i Gyantse och Potala gick det väl an att betala inträde för, men att kräva inträdesavgifter för kloster är direkt kränkande om man besöker dem som pilgrim, då det är att försöka reducera heliga platser av universellt intresse till döda museer. Detta är oacceptabelt. Att kineserna kräver inträdesavgifter av besökare på heliga platser som Jokhang, Drepung, Sera,

Kumbum, Tashilumpo, Sakya, Shegar och Milarepas grotta är att bestraffa pilgrimerna för deras fromma besök.

Endast omkring Kailas slapp man sådana straffavgifter, för där fanns inga kineser. Denna fantastiska Parikrama förblir resans makalösa höjdpunkt utan konkurrens. Endast där var Tibet och tibetanerna fria och helt sig själva, och kineserna vågade sig inte ens i närheten av det heliga berget.

Denna upplevelse av Kailas var så fantastisk att allting tog slut efteråt. Detta är bekant som det berömda och försåtliga *Kailas-syndromet*. Kailas är en så oerhörd upplevelse, att efteråt allting annat faller platt till marken. Många slocknar efter sin första kringvandring av Kailas. Även Johannes berörde detta betänkliga fenomen när han sade:

"Så nu har du äntligen kommit runt Kailas. Och sedan? Vad har du kvar av världen efter det? Vad var Kailas annat än ett kallt och oåtkomligt berg för lättlurade människor att odla sin fåfänga med att gå runt? Vad var det mer än en fåfäng sportprestation? Kom bara inte och säg att du blev heligare och kände dig bättre efteråt. Jag vet hur det fungerar. Efteråt är man bara tom, helt tom och urlakad, för man har ingenting bättre och större kvar av världen att uppleva."

Men, Johannes, man har dock erfarenheten av Kailas kvar efteråt, och jag undrar om egentligen inte vem som helst kan bli klokare av en sådan magnifik erfarenhet av den rena fåfängans sublimaste höjder i denna världen.

Klokare kan man alltid bli - frågan är hur. Och av alla sätt att bli klok och erfaren på tror jag ändå att Kailas är ett av de bättre.

Jag har nämnt att kineserna ej gärna går runt Kailas. De om några skulle kanske behöva göra det för att fatta något av det land som de så energiskt har försökt göra allt för att komma åt på alla dåliga sätt men aldrig det enda möjliga - genom enkel självuppgivelse och barmhärtighet.

Slut.

Göteborg 15.6.1997.

Liten kommentar. Både doktor Suns uttalande (innan Hongkong övertogs av Kina) och Johannes avsked från 1997 är numera historia. Kina har inte övertagit Hongkong med samma våldsamhet och terror som det en gång "övertog" Tibet, och samarbetet med Johannes fick en intressant återupptagning genom Laila Roths initiativ att be honom medverka i en novell.

Världens förändringar sker snabbare än någonsin, och vad som var aktuellt för bara 1 1/2 år sedan ter sig redan idag som antik historia.

Vad som dock förblir brännande aktuellt i doktor Suns argument fortfarande är Kinas vanvettiga fortsatta ockupation av Tibet. Denna världssmärta brinner nu oförminskad för 50-e året.

